

*Vaikų kalbėjimo ir kalbos
vertinimas, sutrikimų
diferencijavimas ir
identifikavimas*

Metodinė priemonė

2015

Šis metodinis leidinys skiriamas aktualiai vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimo, sutrikimų identifikavimo ir diferencijavimo temai. Nuo logopedinės išvados priklauso tikslingesnis programos, metodų ir darbo būdų parinkimas identifikuotiems sutrikimams įveikti. Praktika rodo, kad sudėtingiausia tiksliai diferencijuoti sutrikimus, kurie išoriškai neatrodo itin skirtingi ir sudėtingi <...> nors yra skirtingos kilmės. <...> Labai sveikintinas metodinės priemonės autorių tikslas – parengti teoriniais šaltiniais ir logopedų gerą darbo patirtimi pagrįstas rekomendacijas vaikų, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, vertinimo kokybei tobulinti, siekiant plėtoti logopedų profesines kompetencijas. Galima teigti, jog rengiant metodinę priemonę iš dalies remtasi įrodymais grįsta praktika.

Lietuvos logopedės turi sukaupusios didelę patirtį ir gausią didaktinę kalbinę medžiagą vaikų kalbėjimui ir kalbai įvertinti <...> kalbinė medžiaga ir konkrečios priemonės, pristatomos leidinyje, gali būti taikomos dirbant su įvairaus amžiaus vaikais <...> leidinio skyriai rodo metodinės priemonės struktūros ir kalbos aiškumą bei tikslingumą <...> ypač reikšmingos metodinės priemonės pabaigoje pateiktos išvados ir rekomendacijos vaikų kalbėjimui ir kalbai vertinti. Leidinys „*Vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas, sutrikimų diferencijavimas ir identifikavimas*“ gali būti laikomas gera metodine priemone logopedams.

Šiaulių universitetas
Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas
Specialiosios pedagogikos katedra
prof. dr. Regina Ivoškuvienė

Metodinės priemonės sudarytoja: *lekt. dr. Daiva Kairienė*

Metodinės priemonės recenzentė: *prof. dr. Regina Ivoškuvienė*

Rekomendacijas *Vaikų kalbėjimo motorikos vertinimo ir artikuliacijos sutrikimų diferenciacijos klausimynui tobulinti teikė:*

logopedijos mokslo srities ekspertė (prof. dr. R. Ivoškuvienė);

vaikų neurologės (Laima Mikulėnaitė, Irena Pliūrienė);

logopedės (Sigita Denikytė, Ina Judienė, Rima Dambrauskienė, Daiva Gaškauskienė, Jurgita Lendraitienė, Eglė Ivanauskaitė Rimšė).

Už leidinyje pristatomų priemonių vaikų kalbėjimui ir kalbai vertinti turinį yra atsakingi priemonių autoriai.

Metodinė priemonės leidyba iš dalies finansuojama Lietuvos logopedų asociacijos ir ŠMM Ugdymo plėtotės centro:

*Lietuvos logopedų asociacija
LR ŠMM Ugdymo plėtotės centras*

ISBN 978-609-95790-0-9 (PDF)

Lietuvos logopedų asociacija: www.logopeduasociacija.lt

P. Višinskio g. 25, LT-76351, Šiauliai

Turinys

ĮVADAS	4
1. TEORINIAI VAIKŲ GARSŲ TARIMO SUTRIKIMŲ IDENTIFIKAVIMO IR DIFERENCIJAVIMO ASPEKTAI	5
<i>Daiva Kairienė, Simona Daniutė</i>	
1.1. Motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimai	5
1.2. Kognityvinės – lingvistinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimai	7
1.3. Logopedo vertinimas identifikuojant ir diferencijuojant vaikų garsų tarimo sutrikimus	8
2. KLAUSIMYNO, VAIKŲ KALBĖJIMO MOTORIKAI ĮVERTINTI IR ARTIKULIACIJOS SUTRIKIMAMS DIFERENCIJUOTI, KONSTRAVIMAS	11
<i>Gražina Musteikienė, Edita Sirvydaitė, Ingrida Kurmanskienė, Regina Ivoškuvienė, Daiva Kairienė, Simona Daniutė</i>	
2.1. Klausimyno konstravimo metodologija	11
2.2. Logopedų patirtys vertinant vaikų kalbėjimą ir kalbą	12
2.3. Klausimyno, vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti, kokybė ir taikymo praktikoje galimybės	14
2.4. Klausimynas vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti.....	18
3. LOGOPEDŲ TAIKOMOS PRIEMONĖS VAIKŲ KALBĖJIMUI IR KALBAI VERTINTI	21
3.1. Žodžių garsinės analizės ir garsų diferenciacijos gebėjimų vertinimas	21
<i>Laura Dirsė</i>	
3.2. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas	22
<i>Daiva Kairienė, Jolanta Grigaliūnienė, Rasa Bajorienė</i>	
3.3. Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų kalbos plėtotės lygmens vertinimas	23
<i>Vida Kvaraciejienė</i>	
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS VAIKŲ KALBĖJIMUI IR KALBAI VERTINTI	24
LITERATŪRA	25
PRIEDAI	28

ĮVADAS

Metodinė priemonė parengta siekiant ŠMM Ugdymo plėtotės centro finansuojamo Švietimo bendruomenių asociacijų projekto *Vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimų atpažinimas ir įvertinimas*, vykdomo Lietuvos logopedų asociacijos, rezultatų bei logopedų praktinės patirties sklaidos.

Temos aktualumas. Lietuvoje 2013 -2014m. didžiausią SUP turinčių mokinių dalį (49,5%) sudarė vaikai, turintys kalbėjimo ir kalbos sutrikimų (Lietuvos statistikos departamentas, 2014). Vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas, tikslus sutrikimų charakteristikų atpažinimas ir sutrikimų diferencijavimas logopedo darbe būtini, siekiant tikslingos ir kokybiškos logopedo pagalbos bei geresnių vaikų ugdymo(si) pasiekimų, sutrikimų įveikimo, tiek ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tiek mokyklose. Dažnai sudėtinga tiksliai diferencijuoti vaikų garsų tarimo sutrikimus, t.y. fonetinę dislaliją, foneminę artikuliacinę dislaliją, foneminę akustinę dislaliją, nežymią hipertonišią ar hipotonišią dizartrijas, kalbėjimo dispraksiją (Kornev, 2005; Gillam, Marquardt, 2011) dėl subtilybių garsų tarimo sutrikimų skirtumų (Garšvienė, Jankevičienė, 2002; Baracevičienė, 2006; Garšvienė, Strelkovičienė, 2008 ir kt.) bei sutrikimų atpažinimo, įvertinimo metodų bei instrumentų stokos, ribojančios vertinimo kokybę.

Vieningos kalbėjimo ir kalbos sutrikimų sąvokų vartojimo, atpažinimo ir sutrikimų klasifikavimo Lietuvoje ir kt. Europos šalyse sistemos nebuvimas taip pat kelia klausimų, susijusių su sutrikimų identifikavimu. Europos logopedų asociacijoje CPLOL vieningo sutrikimų klasifikavimo poreikis analizuojamas *Logopedijos terminologijos darbo grupėje* (Dokoza, Bucik ir kt., 2015). Pažymėtina ir tai, kad nepakanka mokslinių tyrimų, kurių duomenys leistų atlikti sistemine apžvalga ir daryti prielaidas apie kalbėjimo ir kalbos sutrikimų įvertinimo metodus, jų taikymo veiksmingumą (Pring, 2004).

Metodinės priemonės tikslas – parengti teoriniais šaltiniais ir logopedų gerąja darbo patirtimi pagrįstas rekomendacijas vaikų, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, vertinimo kokybei tobulinti, siekiant plėtoti logopedų profesines kompetencijas, susijusias su vaikų kalbėjimo įvertinimu, sutrikimų atpažinimu, diferencijavimu ir inovatyvių vertinimo priemonių taikymu praktikoje.

Metodinės priemonės paskirtis. Ši metodinė priemonė skirta logopedams, dirbantiems sveikatos priežiūros institucijose (ankstyvosios reabilitacijos tarnybose, sveikatos priežiūros centruose, reabilitacijos centruose, vaikų ligoninėse), švietimo sektoriui priklausančiose institucijose (ikimokyklinio ugdymo įstaigose, mokyklose, pedagoginėse-psichologinėse tarnybose). Metodinė priemonė gali būti skirta ir aukštųjų mokyklų studentams, studijuojantiems logopedijos dalykus.

Metodinės priemonės struktūra. *Pirmajame skyriuje*, analizuojami ir pristatomi teoriniai vaikų garsų tarimo (motorinės kilmės / artikuliacijos ir kognityvinės-lingvistinės kilmės) sutrikimų identifikavimo ir diferencijavimo aspektai. *Antrajame skyriuje* pristatoma *Klausimyno vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti*, konstravimo metodologija: tyrimo procesas, imtis, metodai ir tyrimo rezultatai (atskleidžiamos logopedų patirtys įvertinant vaikų kalbėjimą ir kalbą bei išskiriami iššūkiai, kuriuos praktikoje patiria logopedai, ekspertų (logopedų ir neurologų) nuomonė apie parengto klausimyno kokybę ir taikymo praktikoje galimybes, pateikiamas klausimyno, vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti, aprašas ir protokolas. *Trečiasis skyrius* skiriamas logopedų patirčiai pristatyti, t.y. pateikiamos logopedų parengtos ir taikomos vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimui skirtos priemonės ir vertinimo kortelės. Leidinio pabaigoje remiantis teorinių šaltinių ir logopedų patirties analize formuluojamos išvados ir rekomendacijos vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimui tobulinti.

Lietuvos logopedų asociacijos vardu dėkojame logopedams ir neurologams geranoriškai sutikusioms patikrinti ir įvertinti klausimyno *Vaikų kalbėjimo motorikai ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti kokybę, jo taikymo praktikoje galimybes bei teikusioms rekomendacijas klausimynui tobulinti. Dėkojame LLA narėms, kurios dalijosi savo patirtimi ir parengtomis priemonėmis, skirtomis vaikų kalbėjimui ir kalbai vertinti.*

Daiva Kairienė, Simona Daniutė

1. TEORINIAI VAIKŲ GARSŲ TARIMO SUTRIKIMŲ IDENTIFIKAVIMO IR DIFERENCIJAVIMO ASPEKTAI

Vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimų identifikavimo ir diferenciacijos tema aktualizuojama ne tik teorijoje (Baracevičienė, 2006; Garšvienė, Jankevičienė, 2002; Garšvienė, Strelkovienė, 2008; Kairienė, Daniutė, 2015a, 2015b), bet ir praktikoje (Paulauskaitė, 2015). Pasak Gordon-Brannan, Weis (2007), garsų tarimo sutrikimai yra klasifikuojami į fonetinius (motorinės kilmės, artikuliacijos) sutrikimus ir į fonologinius (kognityvinės – lingvistinės kilmės) sutrikimus.

Lietuvoje vaikų garsų tarimo sutrikimų skirstymo logika ta pati. Vaikų garsų tarimo sutrikimai skirstomi į garsų tarimo sutrikimus (Unčiūrys 1988; Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993): 1) *dėl nepakankamai išlavėjusios kalbėjimo motorikos*, t.y. dėl artikuliacijos aparato nepaslankumo, judesių netikslumo, vangumo, nenuoseklumo garsai tariami netaisyklingai arba netariami. Šiuos garsų tarimo sutrikimus lydi garsų suvokimo sunkumai, vėliau besiformuojantys garsinės analizės ir sintezės pradmenys; 2) *susijusius su nepakankamai išlavėjusiu foneminiu suvokimu*, kai kalbant painiojami akustiškai panašūs garsai.

1.1. Motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimai

Motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimų grupės. Užsienio literatūroje motorinės kilmės sutrikimams apibrėžti vartojamos *artikuliacijos sutrikimų, fonetinių bei kalbėjimo motorikos sutrikimų* sąvokos.

Motorinės kilmės sutrikimams, pasireiškiantiems netaisyklingu garsų tarimu, apibrėžti užsienio teoriniuose šaltiniuose dažniausiai vartojama *artikuliacijos sutrikimų* sąvoka (Hegde, 2001). Motorinės kilmės garsų tarimo trūkumai, apibūdinami kaip neatitinkantys fonetinių taisyklių ir vaiko kalbėjimo raidos nuoseklumo, yra būdingi fonetinių sutrikimų grupei. Šių sutrikimų priežastys gali būti tiek funkcinės, tiek organinės kilmės (Bauman-Waengler, 2000).

Pasak Lucker-Lazerson (2008), *fonetiniams sutrikimams* būdingi garsų tarimo trūkumai yra: garsų iškraipymas, garsų praleidimas, garsų pakeitimas. Užsienio literatūroje fonetinių sutrikimų sąvoka vartojama rečiau, t.y. tada, kai sutrikimo priežastis yra funkcinė ar susijusi su anatominiiais-struktūriniais artikuliacinio aparato pokyčiais.

Neurologinės kilmės sutrikimai, t.y. vaikų dizartrija ir artikuliacinė dispraksija, nors ir priskiriami artikuliacijos sutrikimų grupei, yra vadinami *kalbėjimo motorikos sutrikimais*.

Motorinės kilmės sutrikimų apibrėžtys ir charakteristikos. Lietuvoje fonetinių sutrikimų grupei priskiriami šie sutrikimai: fonetinė artikuliacinė dislalija, hipertininė / hipotoninė / mišri dizartrija, organinės kilmės hipernosinumas. Siekiant atskleisti sąsajas tarp Lietuvoje ir užsienyje vartojamų sąvokų, tikslinga pateikti šios grupės sutrikimų apibrėžtis.

Lietuvoje *dislalija* (angl. *dyslalia*) laikoma garsų (priebalsių) tarimo sutrikimu, nesant klausos ir periferinio kalbėjimo aparato inervacijos trūkumų (Ivoškuvienė, Garšvienė ir kt., 2000). Lietuvoje šiam sutrikimui apibrėžti vartojama *fonetinės artikuliacinės dislalijos sąvoka*. Pasak Kornev (2005; 2013), funkcinėi dislalijai būdingi garsų tarimo trūkumai (iškraipymas, keitimas), esant nepakankamai išlavėjusiai artikuliacijai dėl sulėtėjusios artikuliacijos raidos ir nesant jokių akivaizdžių struktūrinių priežasčių ar kitų kalbos trūkumų. Vakarų literatūroje, dislalijos sąvoka vartojama retai (Dodd, 2005). Pasak Bowen (2009), dislalijos sąvoka anksčiau buvo vartojama funkcinės kilmės kalbėjimo sutrikimui įvardyti. Šis sutrikimas, pasak autorės, pasireiškia sunkumais tariant artikuliaciniu požūriu sudėtingus kalbos garsus [s], [š], [f], [č], [r] ir kt. Jam būdingos pastovios, tipinės garsų tarimo klaidos.

Pasak Поваляева (2006), Визель (2006), esminiai *dislalijai būdingi bruožai*:

- 1) *trūkumai*: artikuliacijos (garsų tarimo) klaidos;
- 2) *stipriosios sritys*: skambus, garsus ir moduluojamas balsas; adekvatus elgesys, kalbinis aktyvumas ir aktyvus bendravimas; nėra dėmesio, atminties pažintinių gebėjimų, veiklos keitimo sunkumų;
- 3) *nėra*: neurologinės simptomatikos ir bendrosios motorikos sutrikimo; diafragminio kalbinio kvėpavimo trūkumų.

Kalbėjimo sutrikimas dėl struktūrinių trūkumų, t.y. gomurio-lūpų nesuaugimo Lietuvoje vadinamas **organiniu hipernosinumu** (angl. *hypernasality due to cleft lip and palate*). Tokio pažeidimo atveju būdingos šios charakteristikos (Creaghead, Newman ir kt., 1990; Ivoškuvienė, 1993; Dalston, Marquardt, 2011):

- 1) dantų ir sąkandžio deformacija;
- 2) fonacijos (balso stiprumo) ir rezonavimo trūkumai (hipernosinumas);
- 3) burninių priebalsių (ypač sprogstamųjų, pučiamųjų garsų ir afrikatų) tarimo klaidos.

Dizartriija (angl. *developmental dysarthria*) - garsų tarimo sutrikimas, kurio priežastimi laikoma kalbėjimo organų paralizė ar paralyžius, lemiantis artikuliacijos aparato, balso produkavimo ir kvėpavimo aparato inervacijos nepakankamumą (Ivoškuvienė, 1993). Dizartrijai būdingi trys sindromai: artikuliacijos (garsų tarimo), balso ir kvėpavimo. Ivoškuvienės, Garšvienės ir kt. (2000) teigimu, dizartrijos atveju sutrinka balsių ir priebalsių tarimas. Dizartrijų atvejais būdingi garsų ir žodžių tarimo, kalbėjimo tempo, fonacijos, kvėpavimo ir galimi foneminės analizės, skaitymo, rašymo, leksiniai, gramatiniai trūkumai (Garšvienė, Jankevičienė, 2002). Vakarų literatūroje *dizartriija* priskiriama kalbėjimo motorikos sutrikimų grupei. Šio sutrikimo priežastis - centrinės ar periferinės nervų sistemos pažeidimas, pasireiškiantis motorinės kontrolės ir vykdymo (sutrikimu, t.y. artikuliacijos, fonacijos ir kvėpavimo sistemų trūkumais, kurie charakterizuojami lėtais, silpnais, netiksliais ir/ar nekoordinuotais kalbėjimo raumenų judesiais (Hegde, 2001; Yorkston ir kt., 2010; Bowen, 2009).

Pasak Поваляева (2006), Визель (2006), esminiai *dizartrijai būdingi bruožai*:

- 1) neurologinė simptomatika;
- 2) bendrosios, smulkiosios ir artikuliacinės motorikos sutrikimas;
- 3) diafragminio kalbinio kvėpavimo trūkumai, t.y. kvėpavimas paviršutiniškas, vyrauja krūtininis kvėpavimo tipas;
- 4) kimus, nosinis, silpnas, trūkčiojantis balsas;
- 5) stebima veido mimikos, liežuvio, minkštojo gomurio asimetrija;
- 6) prozodijos sunkumai;
- 7) garsų tarimo klaidos pastovios, garsų automatizavimo sunkumai;
- 8) žemas kalbinis aktyvumas, galimas dėmesio, atminties, pažintinių gebėjimų susilpnėjimas, nuotaikų kaita.

Artikuliacinės dispraksijos (angl. *developmental articulatory dyspraxia, childhood dyspraxia of speech*) sąvoka nėra išskiriama *Specialiųjų ugdymo(si) poreikių grupių klasifikatoriuje*. Vakarų literatūroje, *artikuliacinė dispraksija* laikoma kalbėjimo motorikos sutrikimu, charakterizuojamu motorinio programavimo, t.y. kalbėjimo raumenų pozicijos atradimo bei nuoseklių raumenų judesių, jų krypties, reikalingų kalbėjimo procesui, esant nepakitusiems raumenų tonusui, trūkumais (Yorkston ir kt., 2010; Bowen, 2009). Artikuliacinės dispraksijos atveju motorinio programavimo, laiko pajautimo ir sensomotorinės koordinacijos trūkumai yra pagrindiniai.

Murdoch, Porter ir kt., (1984), remdamiesi empirinio tyrimo duomenimis, išskyrė šiuos artikuliacinės dispraksijos požymius, leidžiančius šį sutrikimą išskirti iš kitų vaikų garsų tarimo sutrikimų. Pažymima, kad šie požymiai yra identifikuojami *visais vaikų artikuliacinės dispraksijos atvejais*:

- 1) vaikas bandymų-klaidų būdu rodo pastangas mėginamas atrasti fonemos artikuliacinę padėtį;

- 2) vaikui nepavyksta valingai išstarti (paprastai) izoliuoto garso ar kelių garsų junginio, nors kitais atvejais šis garsas ištariamas teisingai;
- 3) vaiko kalbėjimo raida yra sutrikusi;
- 4) vaikui nepavyksta taisyklingai atlikti diadochokinetinių užduočių [pa-ta-ka], nors izoliuotus garsus vaikas geba išstarti;
- 5) artikuliacijos klaidų daugėja ilgėjant kalbėjimo turiniui;
- 6) artikuliacinės klaidos yra nepastovios.

Remiantis ASHA (2007) duomenimis, vaikų artikuliacinė dispraksija yra identifikuojama išskiriant *šiuos tris esminius požymius*: 1) nepastovius priebalsių ir balsių tarimo trūkumus, išryškėjančius pakartojant tuos pačius skiemenis ar žodžius; 2) užsitęsiančius ar nutrūkstančius judesius, jungiant garsus ar skiemenis; 3) prozodijos trūkumus, pasireiškiančius netinkamu žodžių ar frazių loginiu kirčiavimu.

Pasak daugelio autorių (Nicolosi, Harriman ir kt., 2004; Hegde, Pomaville, 2013) artikuliacinė dispraksija yra motorinės kilmės sutrikimas, priskiriamas kalbėjimo sutrikimų grupei, tačiau yra manančių (Guyette, Diedrich, 1981; Garšvienė, Ivoškvienė, 1993), kad tai motorinio - lingvistinio pobūdžio sutrikimas (angl. *developmental verbal dyspraxia*), nes greta artikuliacinės dispraksijos požymių pasireiškia ir visos kalbos sistemos sutrikimas.

1.2. Kognityvinės - lingvistinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimai

Kognityvinės - lingvistinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimai yra **fonologinis sutrikimas**. Tai garsų tarimo, dėl netinkamos smegenų veiklos organizuojant garsus į tam tikrą struktūrą, trūkumai. Šis sutrikimas yra susijęs su netinkamu garsų vartojimu kalboje, dažniausiai esant taisyklingam izoliuotų garsų tarimui. Pasak Bowen (2009), pagrindinė fonologinio sutrikimo priežastis – fonologinio suvokimo trūkumai, kurie pasireiškia sunkumais skiriant panašiai skambančius ir/ar artikuliuojamus garsus bei žodžius. Fonologinis suvokimas (angl. *phonological awareness*) apibrėžiamas kaip sąmoningas gebėjimas manipuliuoti kalbos garsų sandara, nukreipti dėmesį į žodžius kaip garsų darinius, suvokti ir analizuoti kalbos garsus, įsisauginti sakytinės kalbos lingvistinius vienetus ir gebėti atlikti kognityvines operacijas su jais (Gedutienė, 2010).

Fonologinis sutrikimas pasireiškia ryškiais garsų tarimo trūkumais, kuriems būdinga tam tikra struktūra (Hegde, 2001). Fonologiniam sutrikimui būdingos netipinės, t.y. kitokios nei fonetiniams sutrikimams būdingos, garsų tarimo klaidos, kurios leidžia atpažinti fonologinio suvokimo nepakankamumą (Lucker-Lazerson 2003; Edwards, 2009; Preston, Edwards, 2010):

- 1) priešakinis garsų tarimas (veliarinių [k], [g] keitimas į dantinius [t], [d]);
- 2) užpakalinis garsų tarimas (dantinių [t], [d] keitimas į veliarinius [k], [g]);
- 3) garsų [r], [l] keitimas į [j];
- 4) nekirčiuoto skiemens praleidimas;
- 5) pirmojo skiemens pakartojimas;
- 6) paskutiniojo skiemens netarimas;
- 7) tęsiamai tariamų garsų sutrumpinimas;
- 8) pirmojo priebalsio praleidimas priebalsių derinyje;
- 9) kitos būdingos klaidos (dusliųjų priebalsių suskardinimas, ilgaskiemenių žodžių sutrumpinimas).

Užsienio teoriniuose šaltiniuose išskiriami šie **fonologinio sutrikimo tipai** (Dodd, 1995; Holm, Farrier, Dodd 2008, Dodd 2005, cit. Enderby ir kt., 2009):

- 1) *sulėtėjusi fonologinė raida* (angl. *delayed phonological development*) – lėtesnės nervų sistemos brandos ar kalbos raidai nepalankios aplinkos pasekmė, kuri pasireiškia mažesniems vaikams būdingais garsų tarimo trūkumais;
- 2) *pastovus fonologinis sutrikimas* (angl. *consistent phonological disorder*), pasireiškiantis netipinėmis garsų tarimo klaidomis (pirmojo žodžio garso netarimas, galinis priedantinių garsų tarimas) dėl fonologinės sistemos trūkumų;
- 3) *nepastovus kalbėjimo sutrikimas* (angl. *inconsistent speech disorder*) – retas žymus garsų tarimo sutrikimas, kuriam būdingi nepastovūs garsų tarimo trūkumai (nevienodas tų pačių garsų, žodžių ištarimas), dažnai susijęs su motorinio planavimo trūkumais.

Fonologinio sutrikimo sąsajos su vaikų mokymo(si) sunkumais. Pasak daugelio autorių (Monkevičienė, Giedrienė, 1995; Daulenskienė, 1999; Ališauskas, 2002), skaitymo ir rašymo sutrikimų priežastimi gali būti fonologinis sutrikimas, kai vaikai negeba: 1) atpažinti, lyginti, skaidyti, manipuluoti garsais; 2) atmintyje išlaikyti tikslios ir pakankamos apimties garsinės informacijos ilgesnį laiką; 3) apdoroti greitai kintančios garsinės informacijos, išskirti ir diferencijuoti akustiškai panašių garsų.

Užsienio mokslinėje literatūroje teigiama, jog fonologinio suvokimo trūkumai yra glaudžiai susiję su mokymosi sunkumais. Pažymima, kad fonologinį sutrikimą turintys vaikai dažnai turi rašytinės kalbos, t.y. skaitymo ir rašymo (Lucker-Lazerson, 2003; Gillon, 2004; Hesketh, 2004; Puolakanaho, Poikkeus ir kt., 2004; Cassidy, Smith ir kt., 2005; Enderby, Pickstone ir kt., 2009; Lof, 2011; Rvachew, Brosseau-Lapre, 2012) bei kitų mokymo(si) sutrikimų (Becky, Spivey, 2012).

Fonologinio suvokimo gebėjimų ugdymas ikimokykliniame amžiuje laikomas prevencine priemone skaitymo sutrikimams atsirasti (Dave, 2013). Manoma, kad vaiko foneminio suvokimo lygis baigiant ikimokyklinio ugdymo įstaigą, yra vienas stipriausių veiksnių, prognozuojančių skaitymo sėkmę ateityje (Miriam ir kt., 2003). Pažymima, kad tais atvejais, kai kalbėjimo bei kalbos sutrikimai yra įveikiami iki vaikams pradendant lankyti mokyklą, patiriama dažnesnė mokymosi skaityti ir rašyti sėkmė (Nathan, Stackhouse, 2004, cit. Gillon, McNeil, 2007).

1.3. Logopedo vertinimas identifikuojant ir diferencijuojant vaikų garsų tarimo sutrikimus

Skirtingų vaikų garsų tarimo sutrikimų atveju būtina diferencijuoti kalbėjimo ir kalbos įvertinimo užduotis. **Identifikuojant fonetinius sutrikimus** (Gillam, Marquardt, 2011), logopedo vertinimas turėtų apimti:

- 1) kalbėjimo analizę, taikant artikuliacijos testus, kuriais siekiama nustatyti garsų tarimo klaidų pobūdį (pakeitimai, praleidimai ar kt.);
- 2) oralinį-periferinį tyrimą, siekiant įvertinti artikuliacinio aparato būklę (struktūrą) ir funkcijas.

Fonologinio sutrikimo atveju atliekamas fonologinio suvokimo tyrimas, siekiant nustatyti garsų tarimo sutrikimo lygmenį (fonetinį ar fonologinį). Pasak Ceron, Pagliarin ir kt. (2013), fonologinio suvokimo tyrimas apima: garsų tarimo įvertinimą, identifikuojant (ne)tariamus garsus, tarimo klaidų pobūdį. Fonologiniam suvokimui įvertinti pateikiamos užduotys: išskirti garsą garsų, skiemenų, žodžių eilėje; pakartoti skiemenų ar žodžių poras, besiskiriančias akustiškai panašiais garsais; nustatyti garso vietą žodyje (pirmas, viduje, paskutinis); analizuoti žodžius garsais arba jungti garsus į skiemenis, skaityti (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993; Gaulienė, ir kt., 2000; Monkevičienė ir kt., 2014).

Pasak Ceron, Pagliarin ir kt. (2013), fonologinio suvokimo tyrimas apima: garsų tarimo įvertinimą, identifikuojant (ne)tariamus garsus, tarimo klaidų pobūdį. Pažymėtina tai, kad fonologinio sutrikimo identifikavimas turėtų būti grindžiamas ne tiek garsų tarimo klaidų analize, kiek garsų tarimo klaidų struktūros ir modelio atpažinimu (Howel, Dean, 2001).

Identifikuojant organinį hipernosinumą, autoriai (Creaghead, Newman ir kt., 1990; Ivoškuvienė, 1993a; Dalston, Marquardt, 2011) rekomenduoja tokią artikuliacinio aparato (angl. *orofacial examination*) struktūros ir funkcijų vertinimo struktūrą:

- 1) lūpų vertinimas (operacijos randas, simetrija, judrumas, koordinacija);
- 2) dantų būklės ir dantų sąkandžio vertinimas;
- 3) alveolių vertinimas (operacijos randas, alveolinių garsų [t], [d], [l] tarimas dažnai priklauso nuo alveolių struktūros);
- 4) kietojo ir minkštojo gomurio vertinimas (forma, lankas, dydis, operacijos randas, liežuvėlio ilgis ir judrumas);
- 5) užpakalinės ryklės sienelės judesių ir tonzilių vertinimas;
- 6) liežuvio padėties ir judrumo vertinimas. Kalbėjimo vertinimą sudaro fonacijos rezonavimo, artikuliacijos ir fonologinės sistemos tyrimas.

Identifikuojant funkcinius garsų tarimo sutrikimus, svarbu atmesti kitų motorinės kilmės neurologinių sutrikimų prielaidas (Ceron, Pagliarin ir kt., 2013). Pasak Yorkston, Beukelman ir kt. (2010), **kalbėjimo motorikos sutrikimų tyrimą** sudaro šie etapai:

- 1) informacijos apie kalbėjimo sutrikimo atsiradimą, problemas, patiriamus sunkumus atsiradimą, surinkimas;
- 2) detalus kalbėjimo mechanizmo struktūros stebėjimas;
- 3) kalbėjimo motorikos tyrimas, t.y. motorinių funkcijų įvertinimas;
- 4) kalbėjimo įvertinimas, stebint kiek ir kaip motoriniai trūkumai paveikia kalbėjimą.

Identifikuojant dizartriją rekomenduojama tokia vertinimo struktūra (Yorkston, Beukelman ir kt., 2010):

- 1) artikuliacinio aparato struktūros (žandikaulio, lūpų, dantų, liežuvio, minkštojo ir kietojo gomurio dydis, padėtis, simetriškumas, gleivinė) įvertinimas;
- 2) artikuliacinio aparato funkcijų (žandikaulio, lūpų, liežuvio ir ryklės judesių apimtys / amplitudės, simetriškumo, lateralizacijos, judesių tempo ir koordinacijos, raumenų tonuso, instrukcijų vykdymo) įvertinimas;
- 3) kitų kalbėjimo subsistemų (kvėpavimo ir fonacijos, sensorinio jautrumo) įvertinimas.

Artikuliacinės dispraksijos atveju pirmiausia prašoma atlikti užduotis vykdant žodinę instrukciją, jeigu užduotis neatliekama, ji demonstruojama prašant veiksmus mėgdžioti. Rekomenduojama tokia vertinimo struktūra identifikuojant vaikų artikuliacinę dispraksiją (Creaghead, Newman ir kt., 1990):

- 1) artikuliacinio aparato būklė;
- 2) burnos motorikos funkcijų vertinimas: judesių koordinacija; judesių imitavimas, pvz. kramtymas, žiovavimas; judesių planavimas, pvz. apimtis, greitis, kryptis, stiprumas;
- 3) kalbėjimas (pavienui žodžių tarimo ir pokalbio forma);
- 4) prozodija;
- 5) fonologinė sistema;
- 6) prireikus, kalba bei (ne)verbalinė komunikacija.

Teorinių šaltinių analizė leido išskirti šias **motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimų (dislalijos, vaikų dizartrijos ir artikuliacinės dispraksijos) diferencines charakteristikas**, leidžiančias identifikuoti esminius šių sutrikimų požymius (Kairienė, Daniutė, 2015a):

- 1) **ankstyvieji požymiai**: nėra aiškių požymių, rodančių, kad vaikas ateityje turės *funkcinių garsų tarimo trūkumų*; vaikystėje (*artikuliacinės dispraksijos atveju*) vaikams būdinga ribota garsų įvairovė ir vėluojanti kalbos raida; *dizartriją* galima įtarti esant kramtymo ir rijimo sutrikimams, silpnam balsui, sensorinio oralinio aparato jautrumo pakitimams;
- 2) **kalbėjimo motorikos ypatumai**: *dislalijai* būdingi netikslūs artikuliacinio aparato judesiai ir nežymūs artikuliacinio aparato struktūros pakitimai; *artikuliacinės dispraksijos* atveju

artikuliacinio aparato judesių imitavimo, pamėgdžiojimo ir judesių koordinacijos, nuoseklumo trūkumus lydi sutrikusi prozodija; *dizartrijos* atveju išskiriami kvėpavimo, fonacijos, rezonavimo, prozodijos ir artikuliacijos nevalingų judesių kontrolės trūkumai, susiję su raumenų silpnumu, įtampos pakitimais ir padidėjusiu seilėtekiu;

3) **kalbėjimo ypatumai**: *dislalijai* būdingos pastovios priebalsių tarimo klaidos (keitimas, praleidimas, iškraipymas), kalbėjimo trūkumų supratimas, taisyklingas ilgaskiemenių žodžių tarimas ir nepakitęs kalbėjimo suprantamumas; *artikuliacinė dispraksija* pasireiškia nepastoviomis priebalsių ir balsių tarimo klaidomis (painiojimu, sukeitimu vietomis), kurių daugėja sudėtingėjant kalbėjimo kontekstui ir sunkumais išlaikant žodžių skiemeninę struktūrą; *dizartijai* būdingos pastovios balsių ir priebalsių tarimo klaidos (netikslus dvibalsių ir balsių tarimas, priebalsių iškraipymas, praleidimas, kietųjų priebalsių minkštinimas, skardžiųjų priebalsių duslus tarimas), netikslus priebalsių samplaikų tarimas, nuovargis kalbėjimo metu.

4) **lydintys požymiai ir ugdymo(si) sunkumai**: *dislalijos* atveju nėra jokių sutrikimą lydinčių požymių; *artikuliacinę dispraksiją* lydi bendrosios ir smulkiosios motorikos koordinacijos sutrikimas, kalbos mokymosi, bendravimo ir ugdymo(si) sunkumai; *dizartrijos* atveju bendrosios ir smulkiosios motorikos sutrikimas, kalbos sutrikimo lygmuo ir ugdymo(si) sunkumai priklauso nuo judesio ir padėties sutrikimo sudėtingumo bei vaiko intelektinių galių, kompensacinių galimybių.

Remiantis teorinių šaltinių analize išskiriamos pagrindinės **fonetinio** (fonetinės artikuliacinės dislalijos) ir **fonologinio** (foneminės akustinės dislalijos) **sutrikimų diferencinės charakteristikos** (Kairienė, Daniutė, 2015b):

1) **sutrikimų kilmė**: *fonetinis sutrikimas* yra motorinės kilmės, t. y. motorinio veiksmo garsų tarimo sutrikimas; *fonologinis sutrikimas* yra kognityvinės-lingvistinės kilmės garsų tarimo sutrikimas, apimantis fonologines žinias, kalbėjimą ir klausymąsi;

2) **artikuliacinio aparato struktūra ir funkcijos**: *fonetiniam sutrikimui* būdingi netikslūs artikuliacinio aparato judesiai ir nežymūs artikuliacinio aparato struktūros pakitimai; *fonologinio sutrikimo* atveju nėra artikuliacinio aparato struktūros pokyčių, artikuliacinis aparatas funkcionuoja tinkamai;

3) **garsų tarimo ypatumai ir klaidų pobūdis**: *fonetiniam sutrikimui* būdingos pastovios tipinės garsų tarimo klaidos; *fonologiniam sutrikimui* būdingos netipinės garsų tarimo klaidos, t.y. specifiniai garsų ir jų junginių vartojimo modeliai, netaisyklingas ilgaskiemenių žodžių tarimas;

4) **garsų tarimo sutrikimo laipsnis**: *fonetiniam sutrikimui* būdingi nežymūs garsų tarimo trūkumai, nepakitęs kalbėjimo suprantamumas, kalbėjimo trūkumų supratimas; *fonologinio sutrikimo* atveju, priešingai būdingi žymūs garsų tarimo sutrikimai, žodžių tarimo klaidos tikslenės pakartojant negu spontaniškoje kalboje, kalbėjimas gali būti sunkiai suprantamas, nepastesebimi kalbėjimo trūkumai;

5) **fonologinis suvokimas**: esant *fonetiniam sutrikimui* nėra fonologinio suvokimo trūkumų; *fonologiniam sutrikimui* būdingi fonologinio suvokimo trūkumai, žodžių garsinės analizės-sintezės gebėjimų formavimo(si) sunkumai, kyla sunkumų atpažįstant ir diferencijuojant panašiai skambančius garsus;

6) **lydintys ugdymo(si) sunkumai**: *fonetinis sutrikimas* neturi įtakos ugdymui(si); *fonologinį sutrikimą* gana dažnai lydi kalbos mokymo(si) sunkumai, specifiniai mokymo(si) (skaitymo, rašymo) sutrikimai.

Esant kitų motorinės kilmės sutrikimų (artikuliacinės dispraksijos, dizartrijos, organinio hipernosinumo) ir kognityvinės - lingvistinės kilmės sutrikimų (fonologinio sutrikimo) deriniui, svarbu identifikuoti kiekvieno derinyje esančio sutrikimo charakteristikas.

*Gražina Musteikienė, Edita Sirvydaitė, Ingrida Kurmanskienė,
Regina Ivoškuvienė, Daiva Kairienė, Simona Daniutė*

2. KLAUSIMYNO, VAIKŲ KALBĖJIMO MOTORIKAI ĮVERTINTI IR ARTIKULIACIJOS SUTRIKIMAMS DIFERENCIJUOTI, KONSTRAVIMAS

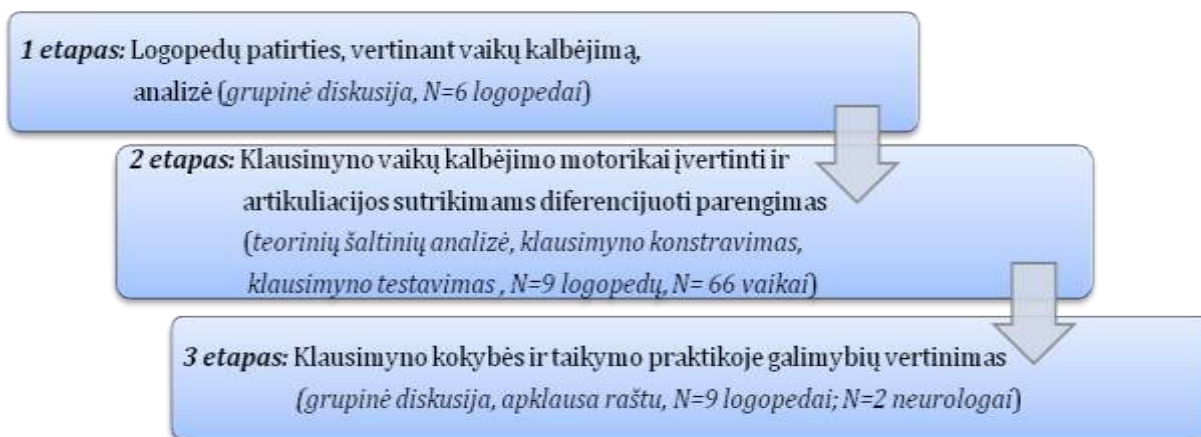
2.1. Klausimyno konstravimo metodologija

Tyrimo tikslas – parengti logopedų poreikiu, darbo patirtimi, teoriniais šaltiniais ir ekspertų rekomendacijomis pagrįstą *Klausimyną vaikų kalbėjimo motorikai vertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti*, siekiant vaikų kalbėjimo vertinimo ir sutrikimų identifikavimo kokybės.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) atskleisti logopedų patirtis, vertinant vaikų kalbėjimą ir kalbą bei identifikuoti iššūkius, su kuriais susiduriama praktikoje;
- 2) remiantis teorinių šaltinių ir logopedų patirties analize, parengti klausimyną vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimams diferencijuoti;
- 3) taikant ekspertų metodą, įvertinti *Klausimyno, vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti*, kokybę ir taikymo praktikoje galimybes.

Tyrimo proceso etapai. Tyrimo procesas buvo organizuojamas laikantis induktyvios tyrimo logikos (1 pav.). t.y. *Klausimyno vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti* rengimo idėja buvo aktualizuojama logopedų, dirbančių su ikimokyklinio amžiaus vaikais skirtingose institucijose.

1 pav. Klausimyno vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti konstravimo procesas

1-ajame etape buvo siekiama atskleisti logopedų patirtis, vertinant vaikų kalbėjimą ir kalbą bei identifikuoti iššūkius, su kuriais susiduriama praktikoje.

Šiam uždaviniui pasiekti buvo suformuota *logopedų grupė*. Logopedų grupėje dalyvavo 6 logopedai, dirbantys švietimo institucijose (vaikų lopšeliuose darželiuose, N=2; pedagoginėse psichologinėse tarnybose, N=2), logopedai, dirbantys sveikatos priežiūros institucijose (ligoninėse, N=2).

Grupinės diskusijos metu identifikuotas vieningų kriterijų, kuriais remiantis būtų vertinama vaikų kalbėjimo motorika bei identifikuojami motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimai, poreikis (2.2.).

2-ajame etape remiantis logopedų profesiniais poreikiais, teorinių šaltinių analize ir logopedų gerąja darbo patirtimi, buvo parengtas *Klausimynas vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimams diferencijuoti*. Laikantis *tikslinės patogiosios imties reikalavimų*, buvo suformuota *logopedų ir neurologų ekspertų grupė*.

Parengtas klausimynas buvo patikrinamas praktikoje (testuojamas) logopedų (N=9), vertinusių ikimokyklinio amžiaus vaikų (N=46) kalbėjimo motoriką ir remdamiesi klausimyne pateiktais diferenciniais vertinimo kriterijais identifikavo artikuliacijos sutrikimus.

Ekspertų grupėje dalyvavo logopedai (N=9). Iš jų 44,5 % turėjo vyresniojo logopedo kvalifikacinę kategoriją (N=4), 22 % - logopedo metodininko kvalifikacinę kategoriją (N=2) ir 33,5 % - logopedo eksperto kvalifikacinę kategoriją (N=3). Buvo apklausti logopedai, dirbantys švietimo įstaigose (N = 7), lopšelyje-darželyje (N=6), pedagoginėje psichologinėje tarnyboje (N=1), bei logopedai, dirbantys sveikatos priežiūros (gydymo) įstaigose (N=2). Tyrime dalyvavo logopedai, kurių darbo stažas siekia nuo 6 iki 29 metų, respondentų darbo stažo metų vidurkis lygus 20,44 m. Vaikų, atvejų, įvertintų taikant *Kalbėjimo motorikos ir artikuliacijos sutrikimų diferenciacijos klausimyną* bendras skaičius siekia 66. Taikant šį klausimyną, logopedų identifikuotų vaikų kalbėjimo sutrikimų atvejų skaičius pasiskirstė taip: dislalija (N= 7); artikuliacinė dispraksija (N=19); dizartriya (N=40).

3-ajame etape buvo siekiama atlikti parengto klausimyno kokybės ir taikymo praktikoje galimybių tyrimą.

Grupinėje diskusijoje ir apklausos raštu metodu logopedų-ekspertų (N=9), remiantis klausimyno patikrinimo praktikoje (testavimo) patirtimi, greta klausimų apie demografinius ekspertų duomenis, buvo prašoma atsakyti į klausimus, susijusius su: klausimyno poreikiu ir reikšme logopedo darbui, klausimyno taikymo praktikoje galimybėmis, klausimyno (instrukcijų, turinio, struktūros, užduočių tikslingumo ir formuluočių, atsakymų tikslumo, klausimyno formos ir kt.) įvertinimu. Vaikų neurologai (N=2) *apklausos raštu metodu* taip pat išreiškė savo nuomonę ir teikė rekomendacijas klausimynui tobulinti (žr. 2.3.).

Atlikta *kokybinė diskusijos turinio ir kiekybinė ekspertų apklausos raštu* duomenų analizė. Remiantis diskusijos rezultatais, t.y. ekspertų (logopedų ir neurologų) nuomone ir rekomendacijomis, buvo pakoreguoti *Klausimyno vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti* turinys ir forma (žr. 2.4.)

2.2. Logopedų patirtys vertinant vaikų kalbėjimą ir kalbą

Tyrimo rezultatai. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti šiuos, **logopedų patiriamus iššūkius, susijusius su vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimu:** 1) profesionalumas ir patirtis; 2) logopedijos mokslo tyrimai; 3) vertinimo trukmė; 4) vertinimas komandoje; 5) vertinimo standartizavimas; 6) detalus kalbėjimo motorikos įvertinimas.

Profesionalumas ir patirtis. Logopedų teigimu, vaikų kalbėjimo ir kalbos įvertinimo kokybė priklauso nuo logopedo profesionalumo, žinių ir gebėjimo atpažinti tipinės vaiko raidos ypatumus bei sutrikimui būdingus požymius:

Vertinimas labai priklauso nuo profesinių kompetencijų, profesionalumo <...> darant išvadas reikia išmanumo ir profesionalumo [PPT 1].

Tai mūsų, kiekvieno specialisto, patirtis, pojūtis ir labai geras vaiko raidos išmanymas, kalbos raidos žinojimas, nes tada žinai kokių kategorijų vaikas gali nevertoti pagal amžių [PPT 2].

Labai svarbus klausimas net mėnesiais vaiko motorinę, kalbėjimo motorikos raidą išmanyti, kad galėtum spręsti ar čia norma, fiziologija ar jau sutrikimas [PPT 1].

Logopedijos mokslo tyrimai. Logopedai pažymi, kad šalies lygmeniu mažai tyrimų apie:

1) vaikų kalbos raidą:

Lietuvoje trūksta tyrimų logopedijos srityje <...> elementariausiai apie vaiko kalbos raidos ypatumus. Gal iš tiesų vaiko kalbos plėtotė šiek tiek kinta, gal vaikai natūraliai vėliau pradeda kalbėti [PPT 2].

2) kalbėjimo ir kalbos sutrikimų apibrėžtis:

Kalbos sutrikimų klasifikacijoje mes turime kalbos neišsivystymą ir skirtingus jo laipsnius, bet mes nežinome kur jų ribos [PPT 2].

Kyla klausimas: ar fonologinis sutrikimas, kai vaikui kurį laiką buvo teikta logopedinė pagalba, gali "virsti" fonetiniu sutrikimu, nes iš esmės fonologinio ir fonetinio sutrikimų kilmė yra skirtinga [VLD 2].

3) sąvokų, vartojamų Lietuvoje ir kitose ES šalyse skirtumus:

Aš susiduriu su sąvokų, vartojamų skirtingiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimams apibrėžti, įvairove. Kai kurių sąvokų Lietuvoje sutrikimų klasifikacijoje nėra, kitų sąvokų apibrėžtys Lietuvoje ir užsienyje skiriasi [VLD 1].

Vertinimo trukmė. Logopedų nuomone, laikas, skiriamas vaikų kalbėjimui ir vertinti kartais nėra pakankamas, siekiant ne tik įvertinti kalbėjimo ir kalbos lygmenį, bet ir identifikuoti sutrikimą:

Didelės laiko sąnaudos. Yra duotas tam tikras laiko tarpas vertinimui, po kurio turi pateikti išvadas <...> būna laikotarpis, kai vaikų kalbos įvertinimo PPT poreikis yra labai didelis [PPT 1]. Itin ribotas laikas skiriamas vaiko vertinimui ligoninėje. Per trumpą laiką aš turiu „kažką“ parašyti su šifrais [L2].

Mes darželyje turime galimybę visą mėnesį stebėti vaiką. Būna taip, kad pradžioje atrodo, kad tai dislalija, o vėliau įžvelgi dizartrijos požymius [VLD 1].

Pažymima, kad vertinimo trukmė dažnai priklauso nuo vaiko gebėjimų:

Jeigu vaikas dėmesingas, darbingas, tyrimas vyksta sklandžiai ir greitai. Jeigu vaikas išsiblaškęs, jeigu jo veiklos tempas yra lėtas, žinoma vertinimas ilgiau užtrunka [VLD 2].

Vertinimas komandoje. Pasak logopedų, siekiant tikslaus vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimo atpažinimo, būtinas neurologų, tėvų ir kitų specialistų dalyvavimas vertinime:

Labai reikia konsultacijų su neurologu [PPT 1].

Aš turiu tokią privilegiją, visada matau vaiko sveikatos kortelę. Kai vaikas ateina pas mane, jau yra neurologų įrašai apie ankstyvosios raidos ypatumus. Tu matai, juos ir gali prognozuoti išvadą. Taip pat labai gerai, kad vertinant vaikus, dalyvauja tėvai. Tu gali teirautis jų. Jeigu tėvai besidomintys, jie labai daug gali pasakyti „kaip vaikas kramto“ ar kt., ir tuoj gali spręsti, kas čia gali būti [L1].

Logopedas dirbdamas reabilitacijos komandoje dažnai turi didesnes sutrikimų identifikavimo galimybes dėl įvairių instrumentinių tyrimų (gastro video fluorogramos, esant rijimo sutrikimui; MMRT-tyrimų analizės ir t.t.) ir galimybių pasitarti su kitais komandos specialistais - gydytojais neurologais, psichologais <...> kartais turėdami labai įdomius ar neaiškius atvejus, neturime patirties, gal kartais noro, konsultuotis su kolegomis, t.y. pristatyti, aprašyti ir kaupti video medžiagą ir ją dalytis [L2].

Mes įvertiname vaiką, tada siunčiame vaiką į PPT. Lyg ir dvigubas darbas gaunasi, tačiau, kita vertus, gerai, kai vaiką keli specialistai mato [VLD 2].

Vertinimo standartizavimas. Vienas iš svarbiausių vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimo iššūkių, su kuriuo susiduriama praktikoje, yra standartizuotų vertinimo instrumentų trūkumas:

Standartizuota kalbos vertinimo metodika, kurią kartais taikome, neleidžia logopedui pateikti išvados apie kalbėjimo ir kalbos sutrikimą, galima tik pasakyti koks yra kalbos lygmuo, bet visiškai negalima pateikti išvados apie sutrikimo priežastį, t.y. ar tai dizartrija ar dislalija, todėl tenka naudotis kitais nestandartizuotais vaikų vertinimo instrumentais. Kalbant apie kalbėjimo motorikos vertinimą, nėra tokių instrumentų, kurie leistų nustatyti sutrikimą <...> didžiausias iššūkis vertinant vaikus yra per trumpą vertinimui skirtą laiką pateikti išvadas ir rekomendacijas tėvams, logopedui, kuris dirbs su vaiku <...> yra įvairios sutrikimų atpažinimo subtilybės, tačiau dirbant komandoje, tu turi pateikti konkrečių išvadą ir mokėti ją pagrįsti <...> psichologai dažnai linkę sakyti ne „kaip“ atrodo, o „kiek“ atrodo, bet mes skaičiuojame tai neturime [PPT 1].

Įdomu tai, kad psichologai vertindami mažo vaiko raidą, gali pasakyti: „Aš neturiu tinkamo instrumento ir negaliu parašyti išvados“. O mes, logopedai, neturėdami konkrečių metodikų, privalome vertinti ir konstatuoti išvadą, teikti rekomendacijas [PPT 2].

Dėl vertinimo instrumentų stokos, logopedai vertinimą laiko ypač subjektyviu:

Vertinimas visada yra pakankamai subjektyvus: vienam taip atrodo, kitam – kitaip [PPT 2] <...> kai nėra standartizuotų metodikų, taip ir vyksta [L 1].

Mes visada turime erdvę interpretacijoms: „vienam gražu, kitam negražu“, „vieni logopedai mato, kiti nemato“. Kaip tą žmogišką faktorių išbraukti? [VLD 2].

Kalbėjimo motorikos įvertinimas. Logopedai pažymi vieningų kriterijų, kuriais remiantis būtų identifikuojami kalbėjimo ir sutrikimai, poreikį:

Lietuvoje sutrikimų identifikavimas gana skirtingas. Šiauliuose logopedai ir neurologai identifikuoja labai daug dizartrijų, Vilniuje dizartrijų nėra daug. Akivaizdu, kad tai vertinimo subjektyvumo rezultatas. Labai norėtusi, kad visi logopedai vieningai Lietuvoje laikytumėmės bendrų vertinimo kriterijų, išmoktume tikslingai stebėti ir išvelgti sutrikimą. Labai norėtusi, kad visoje šalyje logopedai turėtų tokį pat matymą, supratimą ir susikalbėjimą [PPT 2].

Manoma, kad rekomenduojamose vaikų tarties ir kalbos vertinimo kortelėse, kurias logopedai dažniausiai taiko vertindami vaikų kalbą, per mažai dėmesio skiriama artikuliacinio aparato funkcijų įvertinimui:

Vertindama vaikų kalbėjimą ir kalbą labai pasigendu dėmesio artikuliacinio aparato būklės ir funkcijų tyrimui. Jis rekomenduojamose tarties ir kalbos tyrimo kortelėse labai paviršutiniškas, nors vaidina esminį vaidmenį identifikuojant sutrikimą ir diferencijuojant vieną sutrikimą nuo kito [VLD 4].

Logopedai nėra pratę kalbėjimo motorikos labai atidžiai vertinti, pamatyti ir atpažinti įvairius niuansus. Ne visiems lengva pamatyti neurologinę simptomatiką. Teko matyti daug logopedų pateikiamų kalbos vertinimo kortelių. Aprašant artikuliacijos aparato būklę, logopedai linkę rašyti „anatominių pakitimų nėra“. Bet logopedas juk turi matyti ne tik anatominius pakitimus, bet ir mokėti įvertinti artikuliacinės motorikos funkcijas. Norėtusi pasiūlyti struktūrą kalbėjimo motorikos vertinimui, t.y. į kokias funkcijas logopedai turėtų atkreipti dėmesį, kokios užduotys tai padėtų atskleisti [PPT 2].

Apibendrinant logopedų diskusijos rezultatus, išryškėja instrumentų vaikų kalbėjimo motorikai, artikuliacijai ir kalbėjimui vertinti poreikis, kuris siejamas su bendrų sutrikimų identifikavimo kriterijų laikymosi logopedo darbe svarba.

2.3. Klausimyno, vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti, kokybė ir taikymo praktikoje galimybės

Tyrimo rezultatai: kokybinė analizė. Grupinėje diskusijoje ekspertai (logopedės, N=9) analizavo klausimyno struktūros, turinio, užduočių tikslingumo, paskirties ir pritaikomumo privalumus ir trūkumus, į kuriuos buvo atsižvelgta, pateikiant galutinę klausimyno versiją.

Logopedų ekspertų nuomonė. Grupinėje diskusijoje logopedai, remdamiesi savo patirtimi taikant *Vaikų kalbėjimo motorikos įvertinimo ir artikuliacijos sutrikimų diferencijavimo klausimyną*, išskyrė šiuos esminius **klausimyno privalumus**: 1) užduočių tikslingumas; 2) vertinimo kriterijų informatyvumas; 3) kalbėjimo sutrikimo identifikavimas ir diferencijavimas; 4) nesudėtingas taikymas; 5) vaiko kalbos vertinimo papildymas.

Užduočių tikslingumas. Logopedai – ekspertai, taikę klausimyną, teigia, kad jame pateiktos kalbėjimo motorikos vertinimo užduotys yra labai tikslingos:

Kadangi dažnai dalyvauju neurologiniame vaiko vertinime, pastebiu, kad esminės užduotys, kurias pateikia neurologas yra ir šiame klausimyne [PPT 1].

Jame viskas aišku, suprantama ką reikia vertinti <...> Manau, kad užduotys yra parinktos labai tikslingai, todėl, kad jomis galima įvertinti visas kalbėjimo sistemas [L2].

Vertinimo kriterijų informatyvumas. Klausimyne pateikti kalbėjimo motorikos vertinimo kriterijai laikomi informatyviais ir leidžiančiais išvengti subjektyvumo:

Klausimynas labai informatyvus <...> Manau labai vertinga tai, kad pateikti galimi atsakymų variantai, t. y. požymiai, kuriuos belieka išvelgti ir pažymėti [PPT 1].

Man atrodo kad labai gerai turėti tokius vertinimo kriterijus. Tai suteikia logopedui daugiau pasitikėjimo pačiam savimi [VLD 1].

Reikia vertinimo instrumento, kuris mus "įspraustų į rėmus" ir nebeliktų daug vietos subjektyvumui. Kas liečia šį instrumentą, man patinka, kad jis šiek tiek sumažina subjektyvumo galimybes [VLD 3].

Kalbėjimo sutrikimo identifikavimas ir diferencijavimas. Logopedų nuomone, klausimyne pateikiami kriterijai, leidžiantys identifikuoti ir diferencijuoti artikuliacijos sutrikimų požymius:

Teko neurologui parodyti šį klausimyną. Jis teigiamai atsiliepė. Jo teigimu, klausimynas leidžia greitai atpažinti sutrikimų požymius <...> šis klausimynas labai jautrus ir tinkantis artikuliacinei dispraksijai „pajusti“. Įprastai, vertinant kalbėjimo motoriką, būna sunku apsispręsti dėl išvados, o šis klausimynas leidžia greitai apsispręsti [PPT 1].

Dažnai logopedai neatkreipia dėmesio į prozodiją, bet iš tiesų tai juk yra vienas iš artikuliacinės dispraksijos požymių <...> tai labai informatyvus momentas vertinant vaikus [L 1].

Nesudėtingas taikymas. Klausimynas ekspertų įvertintas kaip greitas ir patogus būdas kalbėjimo motorikai įvertinti:

Pats vertinimas labai greitas, užtrunka 5 minutes, o po to jau gali paanalizuoti plačiau rezultatus. Neblaško vaiko, labai patogus ir lengvas užpildyti <...> Greita, paprasta ir patikima [PPT 1].

Vaiko kalbos vertinimo papildymas. Logopedai teigia, kad kalbėjimo motorikos vertinimas, priklausomai nuo poreikio, turėtų būti derinamas su detalesniu visos vaiko kalbos sistemos vertinimu:

Pirmiausia aš įsivertinu vaiko kalbą, o tyrimą užbaigiu šiuo artikuliacijos tyrimu [PPT 1]. Labai reikalingas toks klausimynas, kuris galėtų būti pilnutinio vaiko kalbos tyrimo dalis [L2].

Neurologų ekspertų nuomonė. Neurologai (N=2) atsakydami į klausimus raštu išsakė pozityvią nuomonę apie parengtą klausimyną, patvirtindami šio klausimyno poreikį ir svarbą logopedo darbe:

Kalbėjimo motorikos vertinimo klausimynas –aktualus visiems logopedams, dirbantiems su vaikais, turinčiais kalbos ir kalbėjimo sutrikimų. Jis leidžia logopedams diferencijuoti svarbius ir dažniausiai sutinkamus kalbos raidos sutrikimus: dislalią, dispraksiją, dizartrią ir kryptingai parinkti tinkamus ugdymo ir gydymo metodus. Suformuluoti klausimai leidžia įvertinti burnos motoriką, tam tikra prasme ir neurologinę vaiko būklę <...> klausimynas pakankamai paprastas, nesunkiai atliekamas. Sveikintina iniciatyva pateikti instrumentą palengvinantį logopedų darbą [Vilniaus universiteto, Vaikų ligoninės, Ankstyvosios reabilitacijos skyriaus vedėja, vaikų neurologė Laima Mikulėnaitė].

Vaikų amžiuje, ypatingai ikimokykliniame, diferencijuoti kalbėjimo sutrikimus yra sudėtinga. Tai reikalauja kruopštaus ir ilgo darbo tiriant vaikus, taikant įvairias metodikas. Dažnai tenka remtis mamos ar kitų artimųjų stebėjimo duomenimis <...> Sveikintinos pastangos ir ieškojimai, kuriant naują kalbėjimo motorikos vertinimo instrumentą. Literatūroje nėra nurodytų aiškių ir griežtų ribų, kurios tiksliai apibrėžtų vieną ar kitą sutrikimą. Sudarytas klausimynas, tai didžiulis atliktas darbas, analizuojant ir ieškant požymių, kurie galėtų padėti tiksliau įvertinti kalbėjimo motoriką ir diferencijuoti sutrikimus <...> Skirtingų sričių specialistai (neurologai, logopedai, pedagogai) galės vartoti klausimyne pateiktas sąvokas, tiksliau vertinti ir formuluoti išvadą apie kalbėjimo motorikos sutrikimus, kuriuos dažnai lydi ir kalbos sutrikimas [Vaikų neurologė Irena Pliūrienė].

Neurologai išsakė ir keletą rekomendacijas klausimynui tobulinti. Vertinant kalbėjimo motoriką, būtina atsižvelgti į smulkiosios ir bendrosios motorikos ypatumus:

Kadangi daugelis logopedų dirba komandoje, gal būt pilnesniam kalbėjimo ir kalbos vertinimui reikėtų atsižvelgti ir į bendrosios motorikos ypatumus: raumenų tonusą, judesio dispraksijas ir pan. Mano manymu, tai padėtų geriau nustatyti gydymo ir ugdymo tikslus komandoje [VRC].

Rekomenduotina apgalvoti užduočių pateikimo formuluotes, orientuojantis į skirtingą vaikų suvokimo lygmenį bei klausimyne pateikti tik svarbiausius artikuliacijos sutrikimų požymius:

Gal reikėtų pagalvoti apie užduotis vaikams, kurie dėl individualių raidos ypatumų gali nesuprasti kaip jas atlikti <...> praktika parodys, ką reikėtų klausimyne taisyti ir kokių dar tyrimo metodikų reikia Lietuvos specialistams [VRC]. Linkiu tobulinti klausimyną, konkretizuojant vertinimo kriterijus, paliekant svarbiausius, konkrečiam kalbėjimo motorikos sutrikimui būdingiausius, požymius [PPT].

Tyrimo rezultatai: kiekybinė analizė. Tyrimas vykdytas 2015 m. spalio mėnesį. Tyrimo duomenys buvo apdoroti SPSS statistine (SPSS Statistics 19) programa bei aprašomi remiantis aritmetiniu vidurkiu, procentiniu pasiskirstymu bei dažniais. Atsakydami į klausimus respondentai rėmėsi savo asmenine patirtimi, buvo užtikrinamas gautų duomenų konfidencialumas, sąžiningumas.

Pagrindinė apklausos raštu dalis buvo sudaryta iš 16 klausimų. Analizuojant gautus ekspertų atsakymus, jie buvo suskirstyti į 4 dalis: 1 dalį sudarė 1-4 klausimai; 2 dalį - 5-8 klausimai; 3 dalį - 9-12 klausimai; 4 dalį - 13-16 klausimai. Pateiktus klausimus buvo siūloma vertinti pasirenkant vieną iš keturių galimų atsakymo variantų (pavyzdžiui: labai tinkamas, tinkamas, mažai tinkamas, netinkamas; labai gera, gera, patenkinama, bloga; būtinas, reikalingas, nebūtinas, nereikalingas ir pan.).

Bendroji ekspertų nuomonė apie parengtą klausimyną, klausimyno poreikį bei reikšmę logopedo darbui pristatoma 1 lentelėje.

1 lentelė

Ekspertų bendra nuomonė apie klausimyną, jo poreikį ir reikšmę praktikoje

Klausimas	Atsakymų variantai			
	Būtinai	Reikalingas	Nebūtinai	Nereikalingas
1) Nuomonė apie kalbėjimo motorikos vertinimo klausimyno poreikį, reikšmę logopedo darbe.	4	5	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	44 %	46 %	-	-
	Būtinai	Reikalingas	Nebūtinai	Nereikalingas
2) Nuomonė apie diferencinio vaikų kalbėjimo sutrikimų (dislalijos, artikuliacinės dispraksijos ir dizartrijos) vertinimo poreikį.	8	1	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	89 %	11 %	-	-
	Labai gera	Gera	Patenkinama	Bloga
3) Bendra nuomonė apie klausimyną.	4	5	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	44 %	56 %	-	-
	Labai tinkamas	Tinkamas	Mažai tinkamas	Netinkamas
4) Nuomonė apie klausimyno tinkamumą garsų tarimo sutrikimams identifikuoti ir diferencijuoti.	4	4	1	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	44,5 %	44,5 %	11 %	-

Gauti rezultatai parodė, kad ekspertai vienareikšmiškai pabrėžia kalbėjimo motorikos vertinimo instrumentų poreikį bei diferencinio vaikų kalbėjimo sutrikimų vertinimo būtinybę logopedo darbe. Visi logopedai, dalyvavę klausimyno testavime, jį vertina labai gerai arba gerai. Ekspertai pažymi, kad parengtas klausimynas yra tinkamas vaikų garsų tarimo sutrikimams identifikuoti ir diferencijuoti.

Ekspertų nuomonė apie klausimyno struktūros, užduočių tikslumą pateikiama 2 lentelėje.

2 lentelė

Ekspertų nuomonė apie klausimyno struktūros, užduočių tikslumą bei formuluočių tikslumą

Klausimas	Atsakymų variantai			
	Labai tinkama	Tinkama	Mažai tinkamas	Netinkamas
5) Klausimyno struktūros vertinimas.	5	4	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	56 %	44 %	-	-

<i>2 lentelės tęsinys</i>				
Klausimas	Atsakymų variantai			
6) Nuomonė apie užduočių tikslumą siekiant atpažinti skirtingus garsų tarimo sutrikimus.	Labai tinkamos	Tinkamos	Mažai tinkamos	Netinkamos
	4	4	1	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	44,5 %	44,5 %	11 %	
7) Nuomonė apie užduočių tikslumą siekiant įvertinti kalbėjimo motorikos struktūrą ir funkcijas.	Labai tinkamos	Tinkamos	Mažai tinkamos	Netinkamos
	8	1	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	89 %	11 %	-	-
8) Nuomonė apie užduočių formuluotes: jų aiškumą, tikslumą, suprantamumą.	Labai tinkamos	Tinkamos	Mažai tinkamos	Netinkamos
	4	5	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	44 %	56 %	-	-

Pasak ekspertų, klausimyno struktūra, užduočių formuluotės yra tinkamos. Klausimyne pateiktos užduotys yra tikslingos tiek siekiant įvertinti kalbėjimo motorikos būklę, funkcijas, tiek ir siekiant atpažinti skirtingus vaikų garsų tarimo sutrikimus.

Ekspertai panašiai vertina ir trečiąją klausimyno dalį, kuri atspindi jų nuomonę *apie klausimyne pateiktų atsakymų tinkamumą* (3 lentelė).

3 lentelė

Ekspertų nuomonė apie klausimyno atsakymų variantų tikslumą

Klausimas	Atsakymų variantai			
9) Nuomonė apie pateiktus atsakymų variantus (jų suprantamumą, aiškumą, tikslumą) kalbėjimo motorikai įvertinti.	Labai tinkami	Tinkami	Mažai tinkami	Netinkami
	6	3	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	67 %	33 %	-	-
10) Nuomonė apie pateiktus atsakymų variantus, (jų tikslumą) artikuliacijos sutrikimams identifikuoti.	Labai tinkami	Tinkami	Mažai tinkami	Netinkami
	5	4	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	56 %	44 %	-	-
11) Nuomonė apie sutrikimų atpažinimo kriterijų (atsakymų) pakankamumą kalbėjimo motorikos struktūrai charakterizuoti.	Visiškai pakanka	Pakanka	Iš dalies pakanka	Nepakanka
	7	2	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	78 %	22 %	-	
12) Nuomonė apie sutrikimų atpažinimo kriterijų (atsakymų) pakankamumą kalbėjimo sutrikimams charakterizuoti.	Visiškai pakanka	Pakanka	Iš dalies pakanka	Nepakanka
	8	1	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	89 %	11 %	-	-

Didžioji dalis ekspertų mano, jog visiškai pakanka pateiktų sutrikimų atpažinimo kriterijų tiek kalbėjimo motorikos struktūrai, tiek kalbėjimo sutrikimams charakterizuoti.

Ekspertų nuomonė apie klausimyno taikymo praktikoje galimybes atskleidžiamos 4 lentelėje.

4 lentelė

Ekspertų nuomonė apie klausimyno taikymo praktikoje galimybes

Klausimas	Atsakymų variantai			
	Dažnai	Kartais	Retai	Netaikomas
13) Nuomonė apie klausimyno pritaikomumą praktikoje.	8	1	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	89 %	11 %	-	-
14) Nuomonė apie tyrimo rezultatų apibendrinimo aiškumą ir suprantamumą.	Tikrai taip	Taip	Ne	Tikrai ne
	8	1	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	89 %	11 %	-	-
15) Nuomonė apie klausimyno naudojimosi instrukcijų aiškumą.	Labai aiškios	Aiškios	Ne labai aiškios	Neaiškios
	5	4	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	56 %	44 %	-	-
16) Nuomonė apie klausimyno formatą, atsakymų žymėjimą.	Labai tinkamas	Tinkamas	Mažai tinkamas	Netinkamas
	7	2	-	-
	Procentai	Procentai	Procentai	Procentai
	78 %	22 %	-	-

Apibendrinant 4 lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad parengtas klausimynas gali būti sėkmingai taikomas praktikoje. Ekspertai teigia, jog pasirinkta klausimyno forma yra labai tinkama, o klausimyno naudojimosi instrukcijos yra aiškios, suprantamos. Ypač teigiamai įvertinta tyrimo (klausimyno) rezultatų apibendrinimo forma.

2.4. Klausimynas vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti

Klausimyno paskirtis – atlikti detalų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus (4-7m.) vaikų kalbėjimo motorikos įvertinimą, siekiant diferencijuoti motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimus.

Klausimynas parengtas remiantis teorinių šaltinių analize ir mokslininkų (Creaghead, Newman ir kt., 1990; Yorkston, Beukelman, ir kt., 2010; Hegde, Pomaville, 2013 ir kt.) rekomendacijomis kalbėjimo motorikai vertinti ir sutrikimams diferencijuoti.

Klausimyno struktūra: 1) klausimyno aprašas ir rekomendacijos;

2) klausimyno protokolas (1 priedas).

Klausimyne **pateikiamos 9 užduotys**, skirtos įvertinti vaikų kalbėjimo motoriką:

- mimiką;
- kvėpavimą;
- fonaciją;
- artikuliaciją (apatinio žandikaulio, lūpų, liežuviu, minkštojo gomurio funkcijas / struktūrą);
- kalbėjimą;
- prozodiją.

Užduočių atlikimo vertinimas. Užduočių atlikimas vertinamas 3 etapais:

- 1) kiekvienos užduoties atlikimo kokybė įvertinama pažymint (✓) vieną ar kelis užduoties

atlikimo būdus, stebimus požymius, kurie tiksliausiai apibūdina kalbinės motorikos judesius (jeigu išvelgiate kitų, lentelėje nepamintų požymių, juos įvardykite, pažymėdami (✓) *kita* toje eilutėje, kurioje pažymėti panašiausi požymiai;

- 2) apibendrinant kiekvienos užduoties atlikimą, lentelės dešinėje, pažymima (✓) ta eilutė, kurioje vyrauja užduoties atlikimo kokybiniai požymiai (1 pavyzdys).

1 pavyzdys

MIMIKA		
1 užduotis. Tyrimo metu stebėkite ir įvertinkite veidą, mimiką.		
1.	Mimika išraiškinga ☐ Kt. ☐	☐
2.	Mimika neišraiškinga ☒ Kt. ☐	☐
3.1.	Veidas asimetriškas ☐ Amimiškas ☒ Silpnumas ☒ Seilėtekis ☒ Kt. ☐	☒
3.2.	Veidas asimetriškas ☐ Įtampa ☐ Tremoras ☐ Trūkčiojimas ☐ Sinkinezijos ☐ Kt. ☐	☐

- 3) įvertinus visų užduočių atlikimo kokybę, atliekama vaikų kalbėjimo motorikos įvertinimo rezultatų analizė, interpretacija ir apibendrinimas. Vyraujantys požymiai atskleidžia esmines konkretaus sutrikimo (fonetinės artikuliacinės dislalijos, artikuliacinės dispraksijos ir hipotoninės / hipertoninės / mišrios dizartrijos) diferencines charakteristikas, todėl šis klausimynas leidžia identifikuoti konkretų artikuliacijos sutrikimą ar sutrikimų derinį (2 pavyzdys).

2 pavyzdys

Užd.	MIMIKA	KVĖPAVIMAS	FONACIJA	MINKŠTASIS GOMURYS	ŽANDIKAULIS	LŪPOS	LIEŽUVIS		KALBĖJIMAS		PROZODIJA	SUTRIKIMAS
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.1.	7.2.	8.1.	8.2.	9.	
1.												Fonetinė dislalija
2.						✓					✓	Artikuliacinė dispraksija
3.1.	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		Hipotoninė dizartrija
3.2.												Hipertoninė dizartrija
Logopedo išvada: <i>Hipotoninė dizartrija</i>												

Rekomendacijos, susijusios su kalbėjimo motorikos įvertinimu:

- šio klausimyno užduotis siūloma pateikti eilės tvarka;
- užduočių sąlygose nurodoma, kaip atlikti užduotį, tačiau užduoties pateikimas vaikui gali būti lankstus, t.y. logopedas gali demonstruoti ir skatinti užduoties atlikimą, užduoties sąlygą / užduotį leidžiama pakartoti keletą kartų;
- vertinant užduočių atlikimo kokybę rekomenduojama stebėti judesių apimtį, stiprumą, simetriškumą, tikslumą, sklandumą, nuoseklumą ir koordinaciją, greitį, raumenų tonusą ir kt. bei atsižvelgti į teorinius motorinės kilmės/ artikuliacijos sutrikimų požymius;
- identifikavus vyraujančius artikuliacinės dispraksijos požymius, oficialiuose dokumentuose (tarties / kalbos įvertinimo kortelėse, vaikų, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų sąrašuose ir kt.) turėtų būti vartojamos šalies sutrikimų klasifikacijose išskiriamos foneminės artikuliacinės dislalijos (fonologinio sutrikimo atveju) ar motorinės alalijos (t.y. kalbos išraiškos sutrikimo) sąvokos;
- rekomenduojama atkreipti dėmesį, į tai, kad foneminė artikuliacinė dislalija gali žymėti: 1)

funkcinio ar organinio garsų tarimo sutrikimo (fonetinės artikuliacinės dislalijos) ir fonologinio sutrikimo (foneminės akustinės dislalijos) derinį; arba 2) artikuliacinę dispraksiją, kuri pasireiškia nepastoviais priebalsių ir balsių tarimo, artikuliacinių judesių nuoseklumo ir prozodijos trūkumais;

- nustatant dizartrijos rūšį, būtina identifikuoti vyraujančius požymius; jeigu nustatomas hipertoniinei ir hipotoniinei dizartrijoms būdingų požymių derinys, t. y. nustatoma mišri dizatrija (pasak neurologų, jos atvejai yra dažniausi);
- identifikuojant motorinės kilmės garsų tarimo sutrikimą, rekomenduojama atlikti smulkiosios motorikos (2.1. priedas) ir bendrosios motorikos vertinimą (2.2 priedas), tačiau esant galimybei ir siekiant tikslesnio vaiko smulkiosios ir bendrosios motorikos įvertinimo, būtina bendradarbiauti su kitais komandos specialistais (ergoterapeutais, kineziterapeutais), taikančiais įvairius specializuotus motorikos įvertinimo instrumentus;
- esant galimybei, kalbėjimo motorikos vertinimo rezultatus ir jų interpretaciją rekomenduojama aptarti su neurologu;
- kalbėjimo motorikos įvertinimo klausimyną būtina derinti su detalesniu vaiko kalbėjimo (tarties) ir kalbos (foneminio suvokimo, žodžių garsinės analizės ir sintezės gebėjimų, žodyno, kalbos gramatinio taisyklingumo, pasakojimo įgūdžių) įvertinimu.

3. LOGOPEDŲ TAIKOMOS PRIEMONĖS VAIKŲ KALBĖJIMUI IR KALBAI VERTINTI

Laura Dirsė

*Vaikų lopšelis-darželis „Ažuolėlis“
Noreikiškiai, Kauno rajonas*

3.1. Žodžių garsinės analizės ir garsų diferenciacijos gebėjimų vertinimas

Metodinės priemonės pavadinimas: *„Žodžių garsinės analizės įgūdžių įvertinimas, atpažįstant skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius“*

Metodinės priemonės paskirtis. Metodinė priemonė skirta ikimokyklinio, priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų garsinės analizės ir panašiai skambančių garsų (skardžiųjų-dusliųjų priebalsių) diferenciacijos gebėjimams vertinti.

Metodinės priemonės struktūra ir turinys. Priemonę sudaro 4 užduočių lapai su paveikslėliais ir raidėmis: 2 užduotys skirtos skardžiųjų dusliųjų priebalsių diferenciacijai žodžio pradžioje (3.1. priedas); 2 užduotys skirtos skardžiųjų dusliųjų priebalsių diferenciacijai žodžio viduje (3.2. priedas).

Metodinės priemonės taikymas. Vaikui arba logopedui įvardijus garsą žyminčią raidę, pasirenkamas tinkamas paveikslėlis. Tokių būdu įvertinamas vaikų gebėjimas atpažinti skardžiuosius ir dusliuosius priebalsius žodžio pradžioje ir viduje.

Autorės refleksija:

Šią priemonę taikau ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų garsinės analizės, garsų diferenciacijos gebėjimams įvertinti, bei ugdyti. Ši priemonė patraukli ir ugdytiniam labai patinka. Kadangi užduotys nespalvotos, jas galima atspausdinti ant spalvoto popieriaus. Tinkamus paveikslėlius vaikai pavadina ir pažymi iškirptais spalvoto popieriaus kvadratėliais, sagomis ir kt. Šią priemonę dažnai taikau ir skardžiųjų - dusliųjų priebalsių diferencijavimo pratybose.

Daiva Kairienė, Jolanta Grigaliūnienė, Rasa Bajorienė

Vaikų lopšelis – darželis „Kregždutė“

Radviliškis

3.1. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas

Metodinės priemonės pavadinimas: *“Ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas“*

Metodinės priemonės paskirtis. Priemonė skirta logopedams, ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimo ir kalbos gebėjimams įvertinti. Kalbėjimo ir kalbos vertinimo kortelę (4 priedas) rekomenduojama pildyti mokslo metų pradžioje, vertinant vaikų, turinčių įvairius sutrikimus (fonetinį, fonologinį¹ sutrikimą, kalbos neišsivystymą) kalbinius gebėjimus.

Metodinės priemonės struktūra ir turinys. Kalbėjimo ir kalbos vertinimo kortelė sudaryta, remiantis vaikų kalbos tyrimo medžiaga (Gaulienė, Giedrienė ir kt., 2000) ir kalbos ugdymo(si) programų (Ivoškuvienė, Mamonienė ir kt., 1997; 2002) turiniu. Vertinamos šios sritys: artikuliacija, garsų, skiemenų ir žodžių tarimas, foneminis suvokimas, garsinės analizės ir sintezės gebėjimai, žodynas, kalbos gramatinis taisyklingumas ir rišliosios kalbos gebėjimai. Kortelėje pateikiami kalbėjimo ir kalbos gebėjimai atitinka skirtingus, vaikams, turintiems nežymų, vidutinį, žymų kalbos neišsivystymą, būdingus kalbos ypatumus.

Kiekvienas gebėjimas įvertinamas, atsižvelgiant į gebėjimo raiškos lygmenį: *taip, iš dalies, ne.*

Autorių refleksija:

Ši vaiko kalbėjimo ir kalbos vertinimo kortelė sudaro galimybę atpažinti kiekvieno ugdytinio individualius kalbinius gebėjimus, numatyti ugdymo tikslus ir uždavinius bei juos pristatyti ugdytinių tėvams, pedagogams, PPT specialistams, siekiant tolesnio bendradarbiavimo vaikų kalbos ugdymo(si) procese. Priemonė pristatyta Radviliškio l/d „Kregždutė“ logopedų metodinėje grupėje ir patvirtinta VGK narių posėdyje.

¹ *Fonetinio ir fonologinio sutrikimų atvejais pildomos tik šios sritys: artikuliacija, garsų, skiemenų, žodžių tarimas, foneminis suvokimas, garsinės analizės ir sintezės gebėjimai.*

Vida Kvaraciejienė*Mokykla – daugiafunkcinis centras „Žiburėlis“**Pedagoginė psichologinė tarnyba**Marijampolė*

3.1. Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų kalbos plėtotės lygmens vertinimas

Metodinės priemonės pavadinimas: *“Vaikų kalbos plėtotės lygmens vertinimas pradinio ugdymo etape“*

Metodinės priemonės paskirtis. Mokinio kalbinių gebėjimų vertinimo anketos skirtos pradinio ugdymo pedagogams, kurių mokyklose ar jų skyriuose nėra pagalbos mokiniui specialistų arba jų darbo krūviai netenkina poreikių. Jomis galės naudotis ir mokyklų logopedai bei specialieji pedagogai, turintys mažesnę patirtį. Anketos padės ir tėvams orientuotis vaiko kalbinių gebėjimų vertinimo srityje.

Priemonė skirta padėti logopedui / specialiajam pedagogui / mokytojui įvertinti mokinio kalbinius gebėjimus ir, atkreipus dėmesį į pozityvius aspektus, asmenybės savybes, mokymosi ypatumus, informuoti tėvus (globėjus) ir kolegialiu susitarimu ieškoti pagalbos mokiniui, kreipiantis į mokyklos, artimiausios pedagoginės psichologinės tarnybos specialistus.

Metodinės priemonės struktūra ir turinys. Mokinio kalbos vertinimas atliekamas vieną kartą, pastebėjus esamus sunkumus ir pasirinkus vertinimo anketą, atitinkančią pradinio ugdymo BP koncentrą. Skirtingų klasių *mokinių kalbos plėtotės lygmens vertinimo anketoje* pateikti pasiekimų ir gebėjimų skilties teiginiai dera su bendrųjų programų minimaliu pasiekimų lygiu (Pradinio ugdymo bendrosios programos, 2008): 1 klasė, 1 pusmetis (5.1. priedas), 1 klasė, 2 pusmetis – 2 klasė, 1 pusmetis (5.2. priedas), 2 klasė, 2 pusmetis – 3 klasė, 1 pusmetis (5.3. priedas), 3 klasė, 2 pusmetis – 4 klasė, 1 pusmetis (5.4. priedas), 4 klasė, 2 pusmetis (5.5. priedas).

Logopedas / specialusis pedagogas / mokytojas, vertindamas mokinio kalbinius gebėjimus, turėtų išskirti *stipriąsias puses*, kuriomis remsis plėtodamas ir tobulindamas mokinio kalbą, o atskleistos *silpnosios pusės* parodys, ką reikės tobulinti, kompensuoti arba siekti.

Autorės refleksija:

Ši priemonė sukurta iš poreikio, nes Marijampolės, kaimyninės Kalvarijos savivaldybių kaimiškose pradinėse ir pagrindinėse mokyklose nėra arba nepakankamas pagalbos mokiniui specialistų (logopedų) krūvis. Daugelis pradinių klasių mokinių, turinčių kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, lieka nepastebėti ir neįvertinti. Mokiniams neteikiama logopedo pagalba. Priemonė palengvina pradinių klasių mokytojams atpažinti mokinius, turinčius kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Ugdantis pedagogas, pasirinkęs tinkamą lentelę, ugdymo proceso eigoje, palaiapsniui ją pildo ir pastebėjęs sunkumus, kreipiasi pagalbos į VGK. Dirbdama PPT logopede, pagal iš anksto sudarytas sutartis, vykstu teikti logopedo pagalbos į mokyklas, neturinčias logopedo etato. Šia priemone naudojasi ir, turintys mažesnę patirtį logopedai. Kurdama priemonę, konsultavausi su prof. R. Ivoškuviene, doc. A. Garšviene bei kitomis logopedėmis. Priemonei pritarė Marijampolės logopedų, specialiųjų pedagogų metodinio būrelio metodinė taryba.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS VAIKŲ KALBĖJIMUI IR KALBAI VERTINTI

1. Identifikuojant vaikų garsų tarimo sutrikimus, būtina nustatyti sutrikimo kilmę: motorinę (garsų tarimo trūkumai, neatitinkantys fonetinių taisyklių ir vaiko kalbėjimo raidos nuoseklumo) ar kognityvinę – lingvistinę (garsų tarimo trūkumai dėl netinkamos smegenų veiklos organizuojant garsus į tam tikrą struktūrą ir susiję su netinkamu garsų vartojimu kalboje);
2. Motorinės kilmės garsų tarimo sutrikimais reikėtų laikyti šiuos sutrikimus: funkcinės kilmės sutrikimas (fonetinė artikuliacinė dislalija), kalbėjimo motorikos sutrikimai (dizartrijs, artikuliacinė dispraksija), anatominių-struktūrinių pažeidimų nulemtas rezonavimo sutrikimas (organinis hipernosinumas). Fonologinis sutrikimas (foneminė akustinė dislalija) laikomas kognityvinės–lingvistinės kilmės sutrikimu. Vaikų amžiuje dažnai pasireiškia šių sutrikimų deriniai.
3. Skirtingi garsų tarimo sutrikimai reikalauja specifinio vertinimo, todėl identifikuojant garsų tarimo sutrikimus, rekomenduojama laikytis skirtingos, t.y. nuo sutrikimo priklausančios, kalbėjimo ir/ar kalbos vertinimo struktūros.
4. Identifikuojant sutrikimą reikėtų atsižvelgti į teorinius sutrikimo požymius ir diferencines sutrikimų charakteristikas.
5. Tiksliam vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimų identifikavimui svarbūs šie aspektai: logopedo profesionalumas (žinios ir patirtis); vertinimo sąlygos (standartizuotų vertinimo metodikų, specifinių vertinimo instrumentų, pagrįstų moksliniais tyrimais, poreikis, pakankama vertinimo trukmė); bendradarbiavimu grįstas (interdisciplininis) vertinimas.
6. Logopedų patirties analizė leido atskleisti logopedų patiriamus iššūkius vertinant vaikų kalbėjimo motoriką ir identifikuojant motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimus. Leidinyje pristatomas *Klausimynas vaikų kalbėjimo motorikai įvertinti ir artikuliacijos sutrikimams diferencijuoti* ekspertų (logopedų ir neurologų) įvertintas kaip tinkamas ir nesudėtingas vertinimo instrumentas, kurį rekomenduojama taikyti logopedo praktikoje, tradicinį vaikų kalbos vertinimo procesą papildant išsamiu kalbėjimo motorikos įvertinimu.
7. Leidinyje pateikiamos logopedų priemonės ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų kalbėjimui ir/ar kalbai vertinti, gali būti taikomos logopedų praktikoje.

LITERATŪRA:

1. Ališauskas A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: ŠUL.
2. ASHA (American Speech-Language-Hearing Association). (2007). *Childhood apraxia of speech* [Position Statement]. Prieiga internete [žiūrėta 2015 11 19]: www.asha.org/policy.
3. Baracevičienė, V. (2006). Nežymi dizartrijs. Lucilijus.
4. Bauman-Waengler, J. (2000). *Articulatory and Phonological Impairments: A Clinical Focus*. Boston: Allyn and Bacon.
5. Becky, L., Spivey, M. (Editor). (2012). *What are Phonological Disorders? Can they be corrected?* Free, educational handouts for teachers and parents, Nr. 356. Prieiga internete [žiūrėta 2015 10 05] <http://www.handyhandouts.com>.
6. Bowen, C. (2009). *Children's speech sound disorders*. Oxford: Wiley-Blackwell.
7. Cassady, J. C., Smith, L. L., Huber, L.K. (2005). Enhancing Validity in Phonological Awareness Assessment Through Computer-Supported Testing. *Practical Assessment Research and Evaluation, 10 (18)*, 1-13.
8. Ceron, M. I., Pagliarin, K. C., Keske-Soares, M. (2013). Advances of the Treatment of Children with Phonological Disorders. *International Archives of Otorhinolaryngology, 17 (2)*, 189-195.
9. Creaghd, N. A., Newman, P. N., Secord, W. A. (1990). *Assessment and remediation of articulatory and phonological disorders*. Second edition. New York: Macmillan Publishing Company.
10. Dalston, R., Marquardt, T. P. (2011). Laryngeal and Orofacial Disorders. In Gillam, R. B., Marquardt, T. P., Martin, F. N. (Ed.). *Communication Sciences and Disorders: from science to clinical practice*. Sudbury, Mass: Jones and Bartlett Publishers.
11. Dave, S. (2013). *Development of Phonological Awareness for Pre-school and Kindergarten Students at Risk of Reading Failure*. Prieiga internete [žiūrėta 2015 10 21] http://montessoriedmonton.com/wp-content/uploads/2013/09/Phonological_Awareness_-_A_Thesis_by_Surabhi_Dave.pdf.
12. Daulenskiene J. N. V. (1999). *Neurologija*. Šiauliai.
13. Dodd, B., McCormack, P. (1995). A model of speech processing for differential diagnosis of phonological disorders. In B. Dodd (ed.) *Differential Diagnosis and Treatment of Children with Speech Disorders*. London: Whurr.
14. Dodd, B. (Ed.) (2005). *Differential Diagnosis and Treatment of Children with Speech Disorders*. Whurr Publishers Ltd.
15. Dokoza, K.P., Bucik, K., Coets, M. C., D'Hondt, M., Astier, J. L., Tubele, S., Havelkova, O., Buntova, D., Kairiene, D., Hategan, C. B., Kas, B. (2015). *Diversity in terminology: In Quest of a Common Denominator. Book of Abstracts: 9th CPLOL Congress Open the Doors to Communication*. Italy, Florence.
16. Edwards, M., L. (2009). *Strategies for phonological interventions*. OSLHA Convention Short Course: Columbus, Ohio. Prieiga internete [žiūrėta 2015 10 29]: <http://www.ohioslha.org/pdf/Convention/2009%20Handouts/Mary%20Louise%20Edwards%20SpeechSound.pdf>.
17. Enderby, P., Pickstone, C., John, A., Fryer, K., Cantrell, A., Papaioannou, D. (2009). *Resource Manual for Commissioning and Planning Services for SLCN*. Prieiga internete [žiūrėta 2015 10 05] http://www.rcslt.org/speech_and_language_therapy/commissioning/mental_health_plus_into.
18. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). Logopedija. Vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams. Kaunas: Šviesa.
19. Garšvienė, A. Jankevičienė, V. (2002). Dizartrijos simptomatikos įvertinimas. *Specialusis ugdymas, 2 (7)*, 93-104.

20. Garšvienė, A. Strelkovienė, N. (2008). Vidutinės dizartrijos simptomatikos įvertinimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(20), 116-122.
21. Gedutienė, R. (2010). Fonologinio supratimo koncepcija pedagoginėje psichologijoje. *Psichologija*, 41, 7 – 17.
22. Gaulienė V., Giedrienė R., Girkainienė L. (2000). Kalbos tyrimas. Vilnius: Žuvėdra.
23. Gillam, R. B., Marquardt, T. P., Martin, F. N. (2011). *Communication Sciences and Disorders: from science to clinical practice*. Sudbury, Mass: Jones and Bartlett Publishers.
24. Gillon, G., T. (2004). *Phonological awareness: from research to practice*. London: The Guilford Press.
25. Gillon, G., T., McNeil, B. C. (2007). *Integrated Phonological Awareness*. An intervention program for preschool children with Speech-language impairment.
26. Gordon –Brannan, M. E., Weis, C. E. (2007). *Clinical Management of Articulatory and Phonologic Disorders*. Lippincott Williams and Wilkins.
27. Guyette, T., Diedrich, W.M. (1981). A Critical Review of Developmental Apraxia of Speech. *Speech and Language: Advances in Basic Research and Practice*, 5, 1- 44.
28. Hegde, M. N. (2001). *Pocket Guide to Assessment to Speech and Language Pathology*. Singular: Thompson Learning.
29. Hegde, M., Pomaville, F. (2013). *Assessment of communication disorders in children: Resources and Protocols*. United Kingdom: Plural Publishing.
30. Hesketh, A. (2004). Early literacy achievement of children with a history of speech problems. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 4 (39), 453 – 468.
31. Howel, J., Dean, E. (2001). *Treating Phonological Disorders in Children: Metaphon Theory to Practise*. London: Whurr Publishers Ltd.
32. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Suveizdienė, O. (1997). Ikimokyklinio amžiaus vaikų žymiai ir vidutiniškai neišsivysčiusios kalbos ugdymas. Šiauliai.
33. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Stošiuvienė, K. (2002). Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišsivysčiusios kalbos ugdymas. Šiauliai.
34. Ivoškuvienė, R., Garšvienė, A., Petruševičius, J. Rimdeikienė, S. (2000). Aiškinamasis anglų-lietuvių kalbų specialiojo ugdymo terminų žodynas. Logopedija. *Specialusis ugdymas*, 3, 131 - 139.
35. Yorkston, K. M., Beukelman, D. R., Strand, E. A., Hakel, M., (2010). *Management of motor speech disorders in children and adults*. Portland: Pro – Ed.
36. Kairienė, D., Daniutė, S. (2015a). Motorinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimų apibrėžtys, identifikavimas ir diferencinės charakteristikos. *Specialusis ugdymas. (Straipsnis pateiktas spaudai)*.
37. Kairienė, D., Daniutė, S. (2015b). Kognityvinės lingvistinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimų apibrėžtys, identifikavimas ir diferencinės charakteristikos. *Specialusis ugdymas. (Straipsnis pateiktas spaudai)*.
38. Kornev, A. (2013). *Articulation disorders in Russian-speaking children: reconsidering the concept of “developmental verbal / articulatory apraxia of speech”*. Prieiga internete [žiūrėta 2015 10 22]: https://www.academia.edu/3597114/Articulation_disorders_in-Russian-speaking_children_reconsidering_the_concept_of_developmental_verbal_articulatory_apraxia_of_speech.
39. Lietuvos statistikos departamentas. (2014). *Švietimas 2013*. Vilnius. Prieiga internete [žiūrėta 2015 11 26]: <http://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=3070>.
40. Lof, G., L., (2011). *An Update on Some Clinical Practices for Speech Sound Disorders*. Prieiga internete [žiūrėta 2015 10 12] <http://www.ohioslha.org/pdf/Convention/2011%20Handouts/SC8SpeechLofC.pdf>.

42. Lucker-Lazerson, N. (2003). *Apraxia? Dyspraxia? Articulation? Phonology? What Does It All Mean?* Prieiga internete [žiūrėta 2015 10 02]: <http://www.apraxia-kids.org/library/apraxia-dyspraxia-articulation-phonology-what-does-it-all-mean/>
43. Miriam P., Hemming, H. L., Cantalini-Williams, M., Moore, J., Trehearne L. (2003). Phonological Awareness. *Comprehensive Literacy Resources for Kindergarten Teachers*, 116-154.
44. Giedrienė R., Monkevičienė, O. (1995). Kodėl nemiela mokykla? Vilnius.
45. Glebuviene V. S., Mazolevskienė A., Monkevičienė, O., (2014). Urtės ir Motiejaus diena. 5 – 7 metų vaikų kalbos raidos vertinimo metodika. Kaunas. Vitea Litera.
46. Murdoch, B. E., Porter, S., Younger, R., Ozanne, A. (1984). Behaviours Identified by South Australian Clinicians as Differentially Diagnostic of Developmental Articulatory Dyspraxia. *Australian Journal of Human Communication Disorders*, 12 (2), 55-70.
47. Musteikienė, G. (2001). Žaidimai rankų pirštams mankštinti. Šiauliai.
48. Nicolosi, L., Harriman, E., Kresheck, J. (2004). *Terminology of Communication Disorders: Speech-Language-Hearing*. USA: Lippincot Williams and Wilkins.
49. Paulauskaitė, G. (2015). *Vaikų garsų tarimo sutrikimų identifikavimas ir diferenciacija*. Bakalauro darbas. Šiaulių universitetas.
50. Pradinio ugdymo bendrosios programos (2008). Kaunas.
51. Preston, J., Edwards, M. L. (2010). Phonological Awareness and Types of Sound Errors in Preschoolers With Speech Sound Disorders. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 53, 44–60.
52. Pring, T. (2004). Ask a silly question: two decades of troublesome trials? *International Journal of Language and Communication Disorders*, 39 (3), 285–302.
53. Psichologijos žodynas (1993). Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius.
54. Puolakanaho, A., Poikkeus, A.M., Ahonen, T., Tolvanen, A., Lyytinen, H. (2004). Emerging phonological awareness differentiates children with and without familial risk for dyslexia. *Annals of dyslexia*, 54 (2), 221-244.
55. Rvachew, S., Brosseau-Lapre, F. (2012). *Developmental Phonological Disorders: Foundations of Clinical Practice*. United Kingdom: Plural Publishing.
56. Unčiūrys, J. (1988). *Vaikų kalbos trūkumai ir jų šalinimas*. Kaunas: Šviesa.
57. Визель, Т.Г. (2006). Основы нейропсихологии. Москва.
58. Корнев А.Н. (2005). Основы логопатологии детского возраста. Санкт Петербург: Речь.
59. Озерецкий, Н. (1974). Методика обследования и оценки моторного развития. Москва.
60. Поваляева, М. А. (2006). Справочник логопеда. Ростов-на-Дону: Феникс.

PRIEDAI

1 priedas

Kalbėjimo motorikos ir artikuliacijos sutrikimų diferenciacijos klausimynas²

Vaiko vardas, pavardė: _____

Gimimo data: _____

MIMIKA							
1 užduotis. Tyrimo metu stebėkite ir įvertinkite veidą, mimiką.							
1.	Mimika išraiškinga ☐	Kt. ☐	☐				
2.	Mimika neišraiškinga ☐	Kt. ☐	☐				
3.1.	Veidas asimetriškas ☐	Amimiškas ☐	Silpnumas ☐	Seilėtekis ☐	Kt. ☐	☐	
3.2.	Veidas asimetriškas ☐	Įtampa ☐	Tremoras ☐	Trūkčiojimas ☐	Sinkinezijos ☐	Kt. ☐	☐
KVĖPAVIMAS							
2 užduotis. Laikydami popieriaus lapą 20 cm atstumu prieš vaiką, paprašykite jį giliai įkvėpti ir pūsti į lapą 10s. Įvertinkite iškvėpimo trukmę, oro srovės tolygumą, jėgą, pūtimo veiksmą.							
1.	Pučia tiksliai ir tolygiai 10 s. ☐	Kt. ☐	☐				
2.	Sunku pradėti pūsti ☐	Judesiai nekoordinuoti ☐	Nepučia ☐	Kt. ☐	☐		
3.1.	Oro srovė: silpna ☐	netolygi ☐	trumpesnė nei 10 s. ☐	Pučiant išpučiami skruostai ☐	Kt. ☐	☐	
3.2.							
FONACIJA							
3 užduotis. Paprašykite vaiką giliai įkvėpti ir iškvėpant tarti garsą aaa tęsiamai 10 s. Įvertinkite balso savybes, garso tęsimo trukmę.							
1-2.	Balsas: skambus ☐	tolygus ☐	Fonuoja tęsiamai 10 s. ☐	Kt. ☐	☐		
3.1.	Balsas: kimus ☐	duslus ☐	nosinis ☐	išsenkantis ☐	Fonuoja trumpiau nei 10 s. ☐	Kt. ☐	☐
3.2.	Balsas: įtemptas ☐	čaižus ☐	virpantis ☐	netolygus ☐	Kt. ☐	☐	
MINKŠTASIS GOMURYS							
4 užduotis. Paprašykite vaiką plačiai išsižioti ir skanduotai tarti garsą a-a-a 5 kartus. Įvertinkite minkštojo gomurio skliauto simetriją ir liežuvėlį.							
1-2.	Gomurio lankas simetriškas ☐	Gomurys ir liežuvėlis funkcionalus ☐	Kt. ☐	☐			
3.1.	Gomurio lankas: asimetriškas ☐	žemas ☐	iš dalies pakyla ☐	nepakyla ☐	☐		
	Liežuvėlis: pakrypęs ☐	nukaręs ☐	nejudrus ☐	Kt. ☐	☐		
3.2.	Gomurio lankas: asimetriškas ☐	aukštas ☐	siauras ☐	Liežuvėlis pakrypęs ☐	Kt. ☐	☐	
APATINIS ŽANDIKAULIS							
5 užduotis. Paprašykite vaiką plačiai išsižioti ir stipriai sukąsti dantis 5 kartus. Įvertinkite judesių apimtį, jėgą, greitį, tikslumą, nuoseklumą, stebėkite ar yra sinkinezijos.							
1.	Judesiai pakankamos apimties 5 k. ☐	Kt. ☐	☐				
2.	Judesiai nenuoseklūs ☐	Neimituoja judesių ☐	Kt. ☐	☐			
3.1.	Judesiai: asimetriški ☐	vangūs ☐	lėtėjantys ☐	išsenkantys ☐	nepakankamos apimties ☐	Kt. ☐	☐
3.2.	Judesiai trūkčiojantys ☐	Sinkinezijos ☐	Kt. ☐	☐			
LŪPOS							
6 užduotis. Paprašykite 5 kartus vaiko atkišti lūpas į priekį ir atitraukti atgal („dūdelė“ – „šypsenėlė“). Įvertinkite judesių apimtį, simetriją, tikslumą, nuoseklumą, greitį, lūpų padėtį.							
1.	Judesiai: nuoseklūs ☐	greiti ☐	pakankamos apimties ☐	Kt. ☐	☐		
2.	Judesiai: nenuoseklūs ☐	pasikartojantys ☐	sunku rasti padėtį ☐	neranda padėties ☐	Kt. ☐	☐	
3.1.	Judesiai: asimetriški ☐	vangūs ☐	išsenkantys ☐	Lūpos pražiotos ☐	Kt. ☐	☐	
3.2.	Judesiai: asimetriški ☐	nepaslankūs ☐	nepakankamos apimties ☐	Kt. ☐	☐		
	Lūpos nejudrios ☐	Sinkinezijos ☐	Kt. ☐	☐			

² © Parengė G. Musteikienė, E. Sirvydaitė, I. Kurmanskienė, R. Ivoškuvienė, D. Kairienė, S. Daniutė, 2015.

LIEŽUVIS											
7.1. užduotis. Paprašykite vaiko iškišti ilgą liežuvį ir jį palaikyti 5 s. Įvertinkite judesio simetriškumą, greitį, sinkinezijas, liežuvio padėtį.											
1.	Judesys simetriškas	☐	Kt.	☐							☐
2.	Neranda padėties	☐	Kt.	☐							☐
3.1.	Judesys: asimetriškas	☐	vangus	☐	Liežuvis pasklidęs	☐	Kt.	☐			☐
3.2.	Judesys asimetriškas	☐	Sinkinezijos	☐	Liežuvis: smailėjantis	☐	trūkčiojantis	☐	Kt.	☐	☐
7.2. užduotis. Paprašykite vaiko iškišti ilgą liežuvį ir kelti link nosies 3 kartus. Įvertinkite judesio simetriškumą, greitį, tikslumą, apimtį, nuoseklumą, kompensacinius judesius, sinkinezijas.											
1.	Judesys: simetriškas	☐	nuoseklus	☐	greitas	☐	Kt.	☐			☐
2.	Judesiai: nenuoseklūs	☐	pasikartojantys	☐	Neranda padėties	☐	Kt.	☐			☐
3.1.	Judesys: asimetriškas	☐	vangus	☐	lėtėjantis	☐	nepakankamos apimties	☐	prilaikomas lūpos	☐	☐
3.2.	Judesys: asimetriškas	☐	trūkčiojantis	☐	Sinkinezijos	☐	Kt.	☐			☐
KALBĖJIMAS											
8.1. užduotis. Paprašykite vienu iškvėpimu po 2 kartus pakartoti: skiemenis (pa pa pa; ta ta ta; ka ka ka; pa ta ka - pa ta ka; pateka pateka); žodžius (begemotas, sunkvežimis, biblioteka, kupranugaris, šikšnosparnis); sakinius (Šuniukui skauda koja. Vaikas galvoja galvosūkį. Laiko laikrodį laikrodininkas.) Įvertinkite gebėjimą išlaikyti garsinę, skiemeninę žodžių struktūrą, žodžių eiliškumą sakiniuose, tempą.											
1.	Išlaiko skiemeninę ir garsinę žodžių struktūrą, žodžių eiliškumą sakiniuose	☐	Kt.	☐							☐
2.	Neišlaiko skiemenų eiliškumo skiemenų eilėje / žodžiuose	☐	Sutrupina žodžius	☐	Neišlaiko žodžių eiliškumo sakiniuose	☐	Praleidžia žodžius sakiniuose	☐	Kt.	☐	☐
3.1.-	Išlaiko žodžių skiemeninę struktūrą, tačiau iškraipo žodžių garsinę struktūrą	☐									☐
3.2.	Išlaiko sakinių struktūrą	☐	Lėtėjantis kalbėjimo tempas	☐	Kt.	☐					☐
8.2. užduotis. Apibendrinkite garsų tarimo tyrimo (atlikto pagal pasirinktą metodiką) ir vaiko spontaniško kalbėjimo analizės duomenis. Įvertinkite vaiko garsų tarimo klaidų pastovumą ir pobūdį.											
1.	Priebalsių tarimo klaidos pastovios	☐	Kt.	☐							☐
2.	Priebalsių (ir kartais balsių) tarimo klaidos nepastovios	☐	Klaidų daugėja sudėtingėjant turiniui	☐	Izoliuoti garsai tariami taisyklingai	☐	Kt.	☐			☐
3.1.-	Balsių, dvibalsių ir priebalsių tarimo klaidos pastovios	☐	Kt.	☐							☐
3.2.											
PROZODIJA											
9 užduotis. Paprašykite vaiką pakartoti sakinius, keičiant loginį sakinio kirtį: <u>Mano batai du. Mano batai du. Mano batai du.</u> / <u>Aš moku kalbėti. Aš moku kalbėti. Aš moku kalbėti.</u>											
1.	Pastoviai keičia loginį kirtį	☐	Kt.	☐							☐
2.	Nepastoviai keičia loginį kirtį	☐	Kt.	☐							☐
3.1.-	Kalbėjimas monotoniškas	☐	Kt.	☐							☐
3.2.											

Duomenų apibendrinimas ir logopedo išvada.

	MIMIKA	KVĖPAVIMAS	FONACIJA	MINKŠTASIS GOMURYS	ŽANDIKAULIS	LŪPOS	LIEŽUVIS		KALBĖJIMAS		PROZODIJA	SUTRIKIMAS
Užd.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.1.	7.2.	8.1.	8.2.	9.	
1.												Fonetinė dislaliija
2.												Artikuliacinė dispraksija
3.1.												Hipotoninė dizartriija
3.2.												Hipertoninė dizartriija
Logopedo išvada.												

2.1. priedas

Užduotys 4 – 6 metų vaikų smulkiajai motorikai vertinti³

Sritis	Užduotis	Užduoties atlikimo trukmė	Vertinimo kriterijai
Dinaminė koordinacija	1. Apvedžioti labirintą	Dešinė ranka 1 min. 30 sek. Pertrauka 30 sek. Kairė ranka 2 min. 30 sek.	▪ Vedžiodant labirintus nepaliesti jo sienų
	2. Iškirpti skritulį	Dešinė ranka 1 min. Pertrauka 30 sek. Kairė ranka 1 min. 30 sek.	▪ Kirpti tiksliai pagal liniją
	3. Nubrėžti vertikalias linijas	Dešinė ranka 20 sek. pertrauka 30 sek. kaire ranka 20 sek.	▪ Perkelti liniuotę ir vienodu atstumu brėžti vertikalias linijas
Judėsio greitis	1. Sudėti monetas į dėžutę	15 sek.	▪ Priminti, kad užduotis atlikti kuo greičiau. ▪ Jei ant stalo ar rankoje lieka nors viena moneta, užduotis neatlikta.
	2. Nubrėžti vertikalias linijas	Dešinė ranka 10 sek. Pertrauka 30 sek. Kairė ranka 10 sek.	▪ Tarp dviejų horizontalių linijų nubrėžti kuo daugiau brūkšnelių. ▪ Brūkšneliai turi būti tiesūs ir nekertantys horizontalių linijų.
	3. Išdėlioti degtukus	Dešinė ranka 35 sek. Pertrauka 30 sek. Kairė ranka 45 sek.	▪ 40 degtukų išdėlioti ties kvadrato, kurio kraštinė 15 cm, kampais. ▪ Jei lieka nors vienas degtukas ar krūvelėse nevienodas jų skaičius, užduotis neatlikta.
Tuo pat metu abiem rankomis atliekami veiksmai	1. Sudėti degtukus į dėžutę	20 sek.	▪ Į dėžutę sudėti 20 degtukų abiem rankomis iš karto (IIIIIIII IIIIIIIII). ▪ Jei sudeda mažiau nei 10 degtukų arba krūvelėse lieka nevienodas jų skaičius, užduotis neatlikta.
	2. Belsti pieštukais	15 sek.	▪ Beldžia pieštukais abiem rankomis iš karto. ▪ Taškeliai neturi už dengti vienas kito, turi būti ryškūs ir vienodas jų skaičius ant abiejų kortelių. ▪ Taškelių išsidėstymo tvarka nesvarbi.
	3. Sudėti degtukus ir monetas į dėžutę	10 sek.	▪ Dominuojančia ranka deda 20 degtukų, o kita ranka – 20 monetų į dėžutes. ▪ Jei sudėtas nevienodas skaičius degtukų ir monetų arba jų sudėta mažiau nei po 10, užduotis neatlikta.
Judėsio jėga	1. Perlaužti medinį pagaliuką	-	▪ Perlaužti reikia iš karto.
	2. Ištiesinti sąvaržėlę	1 min.	▪ Per nurodytą laiką ištiesinti sąvaržėlę arba iš vielos išlankstytas figūras.
	3. Sulenkti vielos galus	1 min.	▪ Per nurodytą laiką sulenkti vielos galus.
Sinkinezijos	1. Pakelti antakius	-	▪ Jei stebimi nevalingi kitų raumenų grupių judesiai, užduotis neatlikta.
	2. Suraukti kaktą	-	
	3. Užmerkti po vieną abi akis	-	

³ © Parengė Озерецкуй, 1974, cit. Musteikienė, 2001.

2.2. priedas

Užduotys 4 – 6 metų vaikų bendrajai motorikai vertinti⁴

Sritis	Užduotis	Tyrimo trukmė	Vertinimo kriterijai
Statinė koordinacija	1. Stovėti pėda už pėdos	15 sek.	<p>Užduotys neatliktos, jei:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pajuda iš vietos ▪ liečia antrąją koją grindis ▪ nusileidžia ant kulnų <p>Užduotys atliktos, jei:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ linguojama ▪ stiebiamasi ir nusileidžiama, bet koja nesiekiamą grindų.
	2. Stovėti ant vienos kojos	Dešinė koja 15 sek. Pertrauka 30 sek. Kairė koja 15 sek.	
	3. Stovėti pasistiebus	10 sek.	
Dinaminė koordinacija	1. Pašokti vienu metu abiem kojomis 7 kartus	5 sek.	Užduotys neatlikta, jei: <ul style="list-style-type: none"> ▪ nepašoka abiem kojomis kartu; ▪ remiasi visa pėda, o ne pirštais; ▪ per 5 sek. atlieka mažiau nei 7 šuoliukus.
	1. Šokinėti į priekį 5m. kiekviena koja (laisvą koją sulenkti stačiu kampu per kelį, rankos ant liemens)	-	Užduotys neatlikta, jei: <ul style="list-style-type: none"> ▪ nukrypsta nuo tiesios linijos; ▪ sulenktą koją liečia grindis; ▪ mojuoja rankomis.
	1. Peršokti iš vietos per virvutę, ištemptą 20 cm aukštyje (vienu metu kelti ir sulenkti abi kojas).	-	Užduotys neatlikta, jei: <ul style="list-style-type: none"> ▪ nekliudo virvutės; ▪ liečia rankomis grindis; ▪ šoka abiem kojomis, bet ne kartu.

⁴ © Parengė Озерецкой, 1974, Поваляева, 2006, cit. Musteikienė, 2001.

3.1. priedas

Skardžiųjų ir duslių priebalsių nustatymas žodžio pradžioje⁵

Diagram illustrating the identification of initial consonants (K, P, G, S, Z, T, B, D) using various objects and animals. The central oval contains the text: **SKARDŽIŪJŲ IR DUSLIŪJŲ PRIEBALSIŲ NUSTATYMAS ŽODŽIO PRADŽIOJE**. The diagram is enclosed in a dashed border.

- K**: Soccer ball, Snake
- P**: Parrot, Bee
- G**: ABC blocks, Stork
- S**: Sun, Rabbit
- Z**: Skirt, Zebra
- T**: Cake, Box
- B**: Ladybug, Mouse
- D**: Dolphin, Flowers

Priemonę parengė logopedė Laura Dirsė

Diagram illustrating the identification of initial consonants (K, P, G, S, Z, T, B, D) using various objects and animals. The central oval contains the text: **SKARDŽIŪJŲ IR DUSLIŪJŲ PRIEBALSIŲ NUSTATYMAS ŽODŽIO PRADŽIOJE**. The diagram is enclosed in a dashed border.

- K**: Chicken, Cupcake
- P**: Mittens, Glasses
- G**: Axe, Train
- S**: Flip-flops, Snake
- Z**: Scarf, Giraffe
- T**: Tiger, Beans
- B**: Cup, Whale
- D**: TV, Dinosaur

Priemonę parengė logopedė Laura Dirsė

⁵ © Parengė L.Dirsė, 2015.

3.2.priedas

Skardžiųjų ir duslių priebalsių nustatymas žodžio viduje⁶

SKARDŽIŪJŲ IR DUSLIŪJŲ PRIEBALSIŲ NUSTATYMAS ŽODŽIO VIDURYJE

Prėmone parengė logopedė Laura Dirsė

SKARDŽIŪJŲ IR DUSLIŪJŲ PRIEBALSIŲ NUSTATYMAS ŽODŽIO VIDURYJE

Prėmone parengė logopedė Laura Dirsė

⁶ Parengė L.Dirsė, 2015.

4 priedas

Kalbėjimo ir kalbos įvertinimo kortelė⁷

Vaiko vardas, pavardė: _____

Gimimo data: _____

Kalbėjimo ir kalbos sutrikimas: _____

Artikuliacinio aparato būklė ir funkcijos: _____

Kalbiniai gebėjimai	Taip	Iš dalies	Ne
1. Garsų, skiemenų ir žodžių tarimas			
Taisyklingai taria šiuos garsus: ⁸			
[s], [z], [c], [dz]			
[š], [ž], [č], [dž]			
[r], [l], [j]			
[k], [g]			
[a], [o], [u], [i], [e], [ė]			
[au], [uo], [ui], [ei]			
Kt.			
Tiksliai pakartoja skiemenų eiles.			
Tiksliai ištaria priebalsių samplaikas.			
Tiksliai ištaria ilgaskiemenius žodžius.			
Kt.			
2. Foneminis suvokimas			
Skiria panašiai akustiškai skambančius žodžius.			
Skiria panašius garsus. ⁹			
[s-š], [c-s], [č-c], [č-š], [r-l], [r-j], [l-j], [l-v], [k-t], [z-ž], [g-d], kt.			
[z-s], [ž-š], [g-k], [d-t], [b-p], kt.			
Išskiria garsą garsų ir skiemenų eilėje, reaguodama(s) sutartu būdu.			
Išskiria garsą žodžių eilėje, reaguodama(s) sutartu būdu.			
Nustato garsą paveikslėlių pavadinimuose.			
Išskiria garsą sakiniuose ir eilėraščiuose.			
Sugalvoja žodžių, kurių pavadinime yra nurodytas garsas.			
Kt.			
3. Garsinės analizės sintezės gebėjimai			
Nustato pirmąjį žodžio garsą.			
Atrenka paveikslėlius, kurių pavadinimas prasideda nurodytu garsu.			
Sugalvoja žodžių, prasidedančių nurodytu garsu.			
Nustato paskutinįjį žodžio garsą.			
Atrenka paveikslėlius, kurių pavadinimas baigiasi nurodytu garsu.			
Nustato garso vietą žodyje: pradžioje, viduryje, pabaigoje.			
Suranda garsus žyminčias raides.			
Analizuoja skiemenis ir žodžius garsais.			
Jungia garsus į skiemenis ir žodžius.			
Kt.			
4. Žodynas			
Supranta ir vykdo vienos dalies žodines instrukcijas.			
Supranta ir vykdo kelių dalių žodines instrukcijas.			

⁷ © Parengė D. Kairienė, J. Grigaliūnienė, R. Bajorienė, 2015.⁸ Jeigu vaikas netaria / netaisyklingai taria garsus, juos apibraukite ir pažymėkite būdingas garsų tarimo klaidas.⁹ Jeigu vaikas neskiria garsų, juos apibraukite.

Kalbiniai gebėjimai	Taip	Iš dalies	Ne
Supranta klausimus: Kas? Ko? Kam? Ką? Kuo? Kur? ir į juos atsako.			
Supranta / parodo įvardytus daiktus, jų paveikslėlius.			
Pavadina artimiausios aplinkos daiktus, jų paveikslėlius.			
Pavadina rečiau sutinkamus aplinkos daiktus.			
Vartoja apibendrinančias sąvokas.			
Supranta / parodo įvardytus veiksmus paveikslėliuose.			
Pavadina veiksmus paveikslėliuose.			
Vartoja panašios reikšmės žodžius (sinonimus).			
Supranta / parodo įvardytas daiktų savybes.			
Apibūdina daiktus, įvardydama(s) jų savybes (forma, spalva, dydis, skonis, kvapas, t.t.).			
Vartoja priešingos reikšmės būdvardžius.			
Vartoja erdvės sąvokas.			
Vartoja laiko sąvokas.			
Vartoja vaizdingus žodžius, posakius.			
Kt.			
5. Kalbos gramatinis taisyklumas			
Skiria mažybinės daiktavardžių formas.			
Skiria daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos formas.			
Skiria pagrindinius prielinksnius „ant, po, į, iš“, atlikdama(s) veiksmus su daiktais.			
Sudaro ir vartoja daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos formas.			
Taisyklingai derina daiktavardį - būdvardį.			
Taisyklingai derina daiktavardį - skaitvardį.			
Taisyklingai derina daiktavardį - įvardį.			
Sudaro ir vartoja kelintinius skaitvardžius.			
Sudaro ir vartoja mažybinės daiktavardžių formas.			
Sudaro ir vartoja priesaginius būdvardžius (-inis, -uotas, -ėtas).			
Sudaro ir vartoja įvairių laipsnių būdvardžius.			
Sudaro ir vartoja priesaginius daiktavardžius (-ynas, -ininkas, -ėjas, -ojas).			
Sudaro sudurtinius daiktavardžius, būdvardžius.			
Sudaro priešdėlinius veiksmažodžius (į-, iš-, pa-, už-, nu-, at-).			
Vartoja įvairius veiksmažodžių laikus.			
Taisyklingai vartoja daiktavardžio linksnius ir derina juos sakinyje.			
Taisyklingai vartoja ir derina prielinksnius: „ant, po, į, iš, už, prieš“ ir kt.			
Kt.			
6. Rišioji kalba			
Vartoja žodžių junginius (daiktavardis - veiksmažodis; daiktavardis - būdvardis, kt.).			
Vartoja išplėstinius sakinius.			
Vartoja sudėtinius sakinius su jungtukais.			
Geba susikaupti ir išlaikyti dėmesį klausant nesudėtingo teksto.			
Geba susikaupti ir išlaikyti dėmesį klausant sudėtingo pasakojimo.			
Atpasakoja girdėtą pasakojimą (paveikslėlių ir klausimų pagalba).			
Kuria pasakojimą pagal siužetinį paveikslėlį.			
Kuria pasakojimą pagal siužetinių paveikslėlių eilę.			
Kuria apibūdinamąjį pasakojimą pagal pavyzdį.			
Kuria pasakojimą iš patirties.			
Kuria pradėtą pasakojimą.			
Kt.			
Išvada,			

5.1. priedas

MOKINIO KALBOS PLĖTOTĖS LYGMENS VERTINIMO ANKETA¹⁰
(1 klasė, I pusmetis)

Mokinio vardas, pavardė..... Klasė.....

Kalba arba kalbos, kuriomis bendrauja namuose.....

Vertinimo data..... Vertino.....

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Raidos ypatumai		
Klausa (girdi, neprigirdi ir kt.)		
Regėjimas		
Bendroji motorika		
Smulkioji motorika (rankos pasiruošimas rašymui)		
Dominuojanti ranka		
Kita		
Kalbėjimo ypatumai (ritmas, tempas, balsas ir kt.)		
Mikčiojimas		
Greitakalbystė		
Lėtakalbystė		
Dvikalbystė		
Kita		
Komunikavimo ypatumai		
Komunikavimas su bendraamžiais		
Komunikavimas pamokoje		
Komunikavimas namuose (tėvų vertinimas)		
Kita		
Artikuliacinio aparato būklė		
Stebimi anatomiciniai patologiniai pakitimai, trukdantys kalbėjimui		
Dantų sukandimas, darantis įtaką tarimui		
Kalbėjimo padargų paslankumas		
Kita		
Tarimas		
Taria ilguosius ir trumpuosius balsius		
Dvibalsio tarimas kaip junginio		
Taria skardžiuosius priebalsius (b, d, g, 1-as blokas) ³		
Taria skardžiuosius priebalsius (z, ž, dz, dž)		
Taria skardžiuosius priebalsius (v, h, j, l, m, n)		
Taria skardųjų priebalsį (r)		
Taria dusliuosius priebalsius (p, t, k)		
Taria dusliuosius priebalsius (s, š, c, č)		
Taria dusliuosius priebalsius (f, ch)		
Priebalsių tarimas, kai susiduria skardusis ir duslusis priebalsis (b-p, d-t, g-k, z-s, ž-š, dz-c, dž-č)		
Priebalsių tarimas, kai susiduria du skardieji arba du duslieji (ž, š, dž, č – z, s, dz, c: viščiukas, beždžionė, barščiai ir kt.)		
Kietųjų priebalsių minkštinimas (r – r', l – l', s – s', š – š' ir kt.)		
Minkštųjų priebalsių kietinimas (kiaulė – kaulė, kiauras – kauras, kt.)		

¹⁰ © Parengė V. Kvaraciejienė, 2015.

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Daugiaskiemenių žodžių tarimas (karkvabalis, majonezas, rankšluostis, sportbatis, laikraštis, ekskavatorius ir kt.)		
Kita		
Girdimasis suvokimas		
Diferenciuoja garsus pagal ilgumą, tembrą		
Skirtingų garsinių signalų, aidinčių vienu metu, skyrimas		
Pakartoja skaičius ir beprasmius skiemenis		
Tarpusavyje susijusių ir nesusijusių žodžių, sakinių atgaminimas pateikta tvarka		
Foneminė klausia		
Skiria nurodytą fonemą tariamų garsų eilėje		
Skiemenų eilėje randa skiemenį su nurodytu garsu		
Išskiria 1-ąjį žodžio garsą		
Išskiria paskutinįjį žodžio garsą		
Nustato garso vietą žodyje		
Geba išvardinti nesudėtingos skiemeninės sandaros žodžių garsus		
Skiria žodžius, besiskiriančius tik viena fonema (gėlė - pelė, buvo - puvo, dūda - būda, ežys - ožys - vėžys ir kt.)		
Išskiria sakinyje pasikartojantį garsą (pvz.: senis su senute atsisėdę bulves skuta)		
Garsinės analizės ir sintezės pradmenys		
Analizuoja trijų keturių garsų žodžius (yla, laša, mala, rašo, katė, pelė, lova ir kt.)		
Analizuoja ilgesnius žodžius (namas, kotas, rėmas ir kt.)		
Žodynas		
Daiktavardžių vartojimas (supratimas)		
Būdvardžių vartojimas (supratimas)		
Veiksmažodžių vartojimas (supratimas)		
Prieveiksmių vartojimas (supratimas)		
Skaitvardžių vartojimas (supratimas)		
Įvardžių vartojimas (supratimas)		
Kalbos gramatinis taisyklumas		
Daiktavardžių ir būdvardžių derinimas		
Daiktavardžių ir skaitvardžių derinimas		
Daiktavardžių linksnių vartojimas		
Prielinksnių vartojimas (supratimas)		
Žodžių daryba (supratimas)		
Rišioji kalba		
Gebėjimas dalyvauti pokalbyje		
Siužetinio paveikslėlio pasakojimas		
Gebėjimas sudėti paveikslėlių seriją ir perteikti pagrindinę mintį		

5.2. priedas

MOKINIO KALBOS PLĖTOTĖS LYGMENS VERTINIMO ANKETA¹¹
(1 klasė, 2 pusmetis – 2 klasė, I pusmetis)

Mokinio vardas, pavardė..... Klasė.....
 Kalba arba kalbos, kuriomis bendrauja namuose.....
 Vertinimo data..... Vertino.....

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Raidos ypatumai		
Klausa (girdi, neprigirdi ir kt.)		
Regėjimas		
Bendroji motorika		
Smulkioji motorika (rankos pasiruošimas rašymui)		
Dominuojanti ranka		
Kita		
Kalbėjimo ypatumai (ritmas, tempas, balsas ir kt.)		
Mikčiojimas		
Greitakalbystė		
Lėtakalbystė		
Dvikalbystė		
Kita		
Komunikavimo ypatumai		
Komunikavimas su bendraamžiais		
Komunikavimas pamokoje		
Komunikavimas namuose (tėvų vertinimas)		
Kita		
Artikuliacinio aparato būklė		
Stebimi anatomiciniai patologiniai pakitimai, trukdantys kalbėjimui		
Dantų sukandimas, darantis įtaką tarimui		
Kalbėjimo padargų paslankumas		
Kita		
Tarimas		
Taria ilguosius ir trumpuosius balsius		
Dvibalsio kaip junginio tarimas		
Taria skardžiuosius priebalsius (b, d, g) ¹²		
Taria skardžiuosius priebalsius (z, ž, dz, dž)		
Taria skardžiuosius priebalsius (v, h, j, l, m, n)		
Taria skardųjį priebalsį (r)		
Taria dusliuosius priebalsius (p, t, k)		
Taria dusliuosius priebalsius (s, š, c, č)		
Taria dusliuosius priebalsius (f, ch)		
Priebalsių tarimas, kai susiduria skardusis ir duslusis priebalsis (b-p, d-t, g-k, z-s, ž-š, dz-c, dž-č)		
Priebalsių tarimas, kai susiduria du skardieji arba du duslieji (ž, š, dž, č – z, s, dz, c: viščiukas, beždžionė, barščiai ir kt.)		

¹¹ © Parengė V. Kvaraciejienė, 2015.

¹² Pagal Ramaneckienė I., Bernotienė D., Tumėnas S. (2003). *Mažasis garso lingvistikos ir didaktikos žinynas. Šiauliai.*

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Kietųjų priebalsių minkštinimas (r – r', l – l', s – s', š – š' ir kt.)		
Minkštųjų priebalsių kietinimas (pvz.: kiaulė – kaulė, kiauras – kauras ir kt.)		
Daugiaskiemenių žodžių tarimas (karkvabalis, majonezas, rankšluostis, sportbatis, laikraštis, ekskavatorius ir kt.)		
Kita		
Girdimasis suvokimas		
Diferenciuoja garsus pagal ilgumą, tembrą		
Skirtingų garsinių signalų, aidinčių vienu metu, skyrimas		
Pakartoja skaičius ir beprasmius skiemenis		
Tarpusavyje susijusių ir nesusijusių žodžių, sakinių atgaminimas pateikta tvarka		
Foneminis suvokimas		
Skiria nurodytą fonemą tariamų garsų eilėje		
Skiemenų eilėje randa skiemenį su nurodytu garsu		
Žodžių eilėje randa nurodytą garsą		
Išskiria reikiamą garsą iš lėtai deklamuojamo eilėraščio posmo		
Išskiria 1-ąjį žodžio garsą		
Išskiria paskutinįjį žodžio garsą		
Nustato garso vietą žodyje		
Geba išvardinti sudėtingesnės skiemeninės sandaros žodžių garsus		
Skiria žodžius besiskiriančius tik viena fonema (gėlė - pelė, buvo - puvo, dūda - būda, ežys - ožys - vėžys ir kt.)		
Išskiria sakinyje pasikartojantį garsą (senis su senute atsisėdę bulves skuta)		
Geba nurodyti (surasti, pastebėti) klaidas neteisingai pavartotuose (ištartuose ar parašytuose) žodžiuose (pvz.: Bavasariį paskrenda paukščiai ir pan.)		
Garsinė analizė ir sintezė		
Analizuoja trijų keturių garsų žodžius (yla, laša, mala, rašo, katė, pelė, lova ir kt.)		
Analizuoja žodžius su atvirais-uždariais ir uždariais-atvirais skiemenimis (namas, kotas, rėmas, varna, karvė, morka, varlė, kt.)		
Analizuoja žodžius su 3 priebalsių samplaika (lėkštė, žirklys, kanklės, gandras, pirštinė, kibirkštis, lenktynės marškiniai ir kt.)		
Analizuoja žodžius su dvibalsiais (vaikas, kailis, kaulas, smuikas, puodas, peilis, pienas ir kt.)		
Žodynas		
Daiktavardžių vartojimas		
Būdvardžių vartojimas		
Veiksmažodžių vartojimas		
Prieveiksmių vartojimas		
Skaitvardžių vartojimas		
Įvardžių vartojimas		
Kalbos gramatinis taisyklumas		
Daiktavardžių ir būdvardžių derinimas		
Daiktavardžių ir skaitvardžių derinimas		

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Daiktavardžių linksnių vartojimas		
Prielinksnių vartojimas		
Priesaginių daiktavardžių daryba (gėlė - gėlelė, eglė - eglynas, bitė - bitininkas ir pan.)		
Rišioji kalba		
Gebėjimas dalyvauti pokalbyje		
Siužetinio paveikslėlio pasakojimas		
Gebėjimas sudėti paveikslėlių seriją, nuosekliai pasakoti, perteikiant pagrindinę mintį		
Vientisinių išplėstinių sakinių vartojimas (ar išplečia tik papildiniais, ar vartoja pažyminius, aplinkybes, vienaarūšes sakinio dalis ir kt.)		
Sudėtinių prijungiamųjų sakinių vartojimas		
Girdėto teksto atpasakojimas remiantis klausimais		
Girdėto teksto atpasakojimas		
Skaitymas		
Pažįsta raides		
Geba žinomas raides jungti į skiemenis, o skiemenis į žodžius		
Skaito vardindamas raides		
Suvokia sakinio ribas ir skaito trumpus sakinius		
Skaito ir geba atpasakoti trumpus tekstus		
Rašymas		
Moka parašyti raides		
Geba nurašyti spausdintą tekstą		
Rašo diktuojuoju nesudėtingos sandaros žodžius ir sakinius		

5.3. priedas

MOKINIO KALBOS PLĖTOTĖS LYGMENS VERTINIMO ANKETA¹³
(2 klasė, 2 pusmetis – 3 klasė, I pusmetis)

Mokinio vardas, pavardė..... Klasė.....
 Kalba arba kalbos, kuriomis bendrauja namuose.....
 Vertinimo data..... Vertino.....

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Raidos ypatumai		
Klausa (girdi, neprigirdi ir kt.)		
Regėjimas		
Bendroji motorika		
Smulkioji motorika (rankos pasiruošimas rašymui)		
Dominuojanti ranka		
Kita		
Kalbėjimo ypatumai (ritmas, tempas, balsas ir kt.)		
Mikčiojimas		
Greitakalbystė		
Lėtakalbystė		
Dvikalbystė		
Kita		
Komunikavimo ypatumai		
Komunikavimas su bendraamžiais		
Komunikavimas pamokoje		
Komunikavimas namuose (tėvų vertinimas)		
Kita		
Artikuliacinio aparato būklė		
Stebimi anatomiciniai patologiniai pakitimai, trukdantys kalbėjimui		
Dantų sukandimas, darantis įtaką tarimui		
Kalbėjimo padargų paslankumas		
Kita		
Tarimas		
Taria ilguosius ir trumpuosius balsius		
Dvibalsio tarimas kaip junginio		
Taria skardžiuosius priebalsius (b, d, g) ¹⁴		
Taria skardžiuosius priebalsius (z, ž, dz, dž)		
Taria skardžiuosius priebalsius (v, h, j, l, m, n)		
Taria skardųjį priebalsį (r)		
Taria dusliuosius priebalsius (p, t, k)		
Taria dusliuosius priebalsius (s, š, c, č)		
Taria dusliuosius priebalsius (f, ch)		
Priebalsių tarimas, kai susiduria skardusis ir duslusis priebalsis (b-p, d-t, g-k, z-s, ž-š, dz-c, dž-č)		

¹³ © Parengė V. Kvaraciejienė, 2015.

¹⁴ Pagal Ramanackienė I., Bernotienė D., Tumėnas S.(2003). *Mažasis garso lingvistikos ir didaktikos žinynas. Šiauliai.*

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Priebalsių tarimas, kai susiduria du skardieji arba du duslieji (ž, š, dž, č – z, s, dz, c: viščiukas, beždžionė, barščiai ir kt.)		
Kietųjų priebalsių minkštinimas (r – r', l – l', s – s', š – š' ir kt.)		
Daugiaskiemenių žodžių tarimas (kalakutas, saulėgraža, majonezas, laikraštis, rankšluostis, sportbatis ir kt.)		
Sudėtingos skiemeninės sandaros žodžių tarimas (kupranugaris, ekskavatorius, karkvabalis ir kt.)		
Kita		
Girdimasis suvokimas		
Diferenciuoja garsus pagal ilgumą, tembrą		
Skirtingų garsinių signalų, aidinčių vienu metu, skyrimas		
Pakartoja skaičius ir beprasmius skiemenis (5-2-9-4-1, ma - se - li - ko - ru ir pan.)		
Tarpusavyje susijusių ir nesusijusių žodžių, sakinių atgaminimas pateikta tvarka		
Kita		
Foneminis suvokimas		
Skiria nurodytą fonemą tariamų garsų eilėje		
Skiemenų eilėje randa nurodytą garsą		
Žodžių eilėje randa nurodytą garsą		
Išskiria reikiamą garsą iš lėtai deklamuojamo eilėraščio posmo		
Išskiria 1-ąjį žodžio garsą		
Išskiria paskutinįjį žodžio garsą		
Nustato garso vietą žodyje		
Geba išvardinti nesudėtingos skiemeninės sandaros žodžių garsus		
Skiria žodžius besiskiriančius tik viena fonema (gėlė-pelė, buvo – puvo, dūda – būda, balnas – baltas ir kt.)		
Diferenciuoja žodžius garsų poroms (s-š, s-z, š-ž, t-d, r-l ir pan.)		
Geba nurodyti (surasti, pastebėti) klaidas neteisingai pavartotuose (išstartuose ar parašytuose) žodžiuose (pvz.: Rugenį miške pygsta dybai ir pan.)		
Kita		
Garsinė analizė ir sintezė		
Analizuoja trijų keturių garsų žodžius (yla, laša, mala, rašo, katė, pelė, lova ir kt.)		
Analizuoja žodžius su atvirais-uždariais ir uždariais-atvirais skiemenimis (namas, kotas, rėmas, šarka, varna, lėkti, rėkti, karvė.kt.)		
Analizuoja žodžius su priebalsių samplaika (miškas, žirkklės, kanklės, pirštinė, kibirkštis, marškiniai ir kt.)		
Analizuoja žodžius su dvibalsiais (daina, gaidys, vaikai, saulė, peilis, vienas, šienas, eina, puodas, muilas ir kt.)		
Analizuoja žodžius prasidedančius dviejų priebalsių susidūrimu (klasė, slyva, žvakė, spinta ir kt.)		
Analizuoja žodžius su 3 priebalsių samplaika (lėkštė, žirkklės, kanklės, gandras, pirštinė, kibirkštis, lenktynės marškiniai ir kt.)		
Analizuoja sudėtingos skiemeninės sandaros žodžius (kumeliukas, šaldytuvai, karkvabalis, puplaiškis, troleibusas ir kt.)		
Kita		
Žodynas		
Daiktavardžių vartojimas		

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Būdvardžių vartojimas		
Veiksmažodžių vartojimas		
Prieveiksmių vartojimas		
Skaitvardžių vartojimas		
Įvardžių vartojimas		
Gebėjimas apibendrinti		
Antonimų vartojimas		
Sinonimų vartojimas		
Kita		
Kalbos gramatinis taisyklingumas		
Daiktavardžių ir būdvardžių derinimas		
Daiktavardžių ir skaitvardžių derinimas		
Daiktavardžių linksnių vartojimas		
Tikslingas prielinksnių vartojimas		
Priesaginių daiktavardžių ir būdvardžių daryba		
Kita		
Rišioji kalba		
Gebėjimas dalyvauti pokalbyje		
Siužetinio paveikslėlio pasakojimas		
Gebėjimas sudėti paveikslėlių seriją, nuosekliai pasakoti, perteikiant pagrindinę mintį		
Vientisinių išplėstinių sakinių vartojimas (ar išplečia tik papildiniais, ar vartoja pažyminius, aplinkybes, vienaarūšes sakinio dalis ir kt.)		
Sudėtinių prijungiamųjų sakinių vartojimas		
Girdėto teksto atpasakojimas remiantis klausimais		
Girdėto teksto atpasakojimas, perteikiant pagrindinę mintį		
Kita		
Skaitymas		
Geba lietuvių kalbos raides jungti į skiemenis, o skiemenis į žodžius		
Skaito tekstus, atitinkančius programos reikalavimus		
Perskaitytą tekstą pasakoja remdamasis klausimais		
Geba atpasakoti, perteikdamas pagrindinę mintį		
Kita		
Rašymas		
Geba nurašyti spausdintą tekstą		
Rašo žodžius, nesiskiriančius nuo tarimo		
Rašo diktuoju žodžius ir sakinius		
Kita		

5.4. priedas

MOKINIO KALBOS PLĖTOTĖS LYGMENS VERTINIMO ANKETA¹⁵
(3 klasė, 2 pusmetis – 4 klasė, I pusmetis)

Mokinio vardas, pavardė..... Klasė.....
 Kalba arba kalbos, kuriomis bendrauja namuose.....
 Vertinimo data..... Vertino.....

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Raidos ypatumai		
Klausa (girdi, neprigirdi ir kt.)		
Regėjimas		
Bendroji motorika		
Smulkioji motorika (rankos pasiruošimas rašymui)		
Dominuojanti ranka		
Kita		
Kalbėjimo ypatumai (ritmas, tempas, balsas ir kt.)		
Mikčiojimas		
Greitakalbystė		
Lėtakalbystė		
Dvikalbystė		
Kita		
Komunikavimo ypatumai		
Komunikavimas su bendraamžiais		
Komunikavimas pamokoje		
Komunikavimas namuose (tėvų vertinimas)		
Kita		
Artikuliacinio aparato būklė		
Stebimi anatominiai patologiniai pakitimai, trukdantys kalbėjimui		
Dantų sukandimas, darantis įtaką tarimui		
Kalbėjimo padargų paslankumas		
Kita		
Tarimas		
Taisyklingai taria lietuvių kalbos garsus		
Taisyklingai taria žodžius		
Daugiaskiemenių žodžių tarimas		
Kita (tarimo ypatumai ar netikslumai)		
Girdimasis suvokimas		
Pakartoja skaičius ir beprasmius skiemenis (5-2-9-4-1-6, ma - se - li ko - ru - pen ir pan.)		
Atgamina tarpusavyje susijusius ir nesusijusius žodžius, sakinius pateikta tvarka		
Kita		
Foneminis suvokimas		
Geba išvardinti sudėtingos skiemeninės sandaros žodžių garsus		
Skiria panašiai skambančius žodžius (pvz.: kalnas - balnas, padas - badas, šnara - švara, vargas - vardas ir pan.)		

¹⁵ © Parengė V. Kvaraciejienė, 2015.

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Skiria žodžius, besiskiriančius keliomis fonemomis		
Diferenciuoja žodžius garsų poromis (s-š, s-z, š-ž, t-d, r-l ir pan.)		
Geba nurodyti (surasti, pastebėti) klaidas neteisingai pavartotuose (išartuose ar parašytuose) žodžiuose, sakiniuose (pvz.: Rugenį miške pygsta dybai ir pan.)		
Kita		
Garsinė analizė bei sintezė		
Analizuoja ir sintetina sudėtingos skiemeninės sandaros žodžius (kumeliukas, šaldytuvas, karkvabalis, troleibusas ir kt.)		
Kita		
Žodynas		
Daiktavardžių vartojimas		
Būdvardžių vartojimas		
Veiksmažodžių vartojimas		
Prieveiksmių vartojimas		
Skaitvardžių vartojimas		
Įvardžių vartojimas		
Gebėjimas apibendrinti		
Antonimų vartojimas		
Sinonimų vartojimas		
Kita		
Kalbos gramatinis taisyklingumas		
Daiktavardžių ir būdvardžių derinimas		
Daiktavardžių ir skaitvardžių derinimas		
Daiktavardžių linksnių vartojimas		
Prielinksnių vartojimas		
Priesaginių žodžių daryba		
Priešdėlinių žodžių daryba		
Sudurtinių žodžių daryba		
Rišioji kalba		
Gebėjimas dalyvauti pokalbyje		
Siužetinio paveikslėlio pasakojimas		
Gebėjimas sudėti paveikslėlių seriją, nuosekliai pasakoti, perteikiant pagrindinę mintį		
Sudėtinių prijungiamųjų sakinių vartojimas		
Girdėto teksto atpasakojimas remiantis klausimais		
Girdėto teksto atpasakojimas, perteikiant pagrindinę mintį		
Kita		
Skaitymas		
Geba lietuvių kalbos raides jungti į skiemenis, o skiemenis į žodžius		
Skaito tekstus, atitinkančius programos reikalavimus		
Perskaitytą tekstą pasakoja remdamasis klausimais		
Geba atpasakoti, perteikdamas pagrindinę mintį		
Skaitymo ypatumai (galimi) :		
- žodžių iškraipymai		
- raidžių, skiemenų, žodžių praleidimai		
- žodžių sukeitimas vietomis		
- panašių žodžių painiojimas		
- opozicinių fonemų painiojimas		

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
- painiojimas panašių raidžių, turinčių skirtingus elementus		
- painiojimas raidžių, turinčių tuos pačius elementus, tik skirtingai išdėstytus		
- skaitymas spėliojant		
- nepaisymas skyrybos ženklų		
- skaitomos vietos pametimas, eilutės peršokimas ar tos pačios kartojimas, anagramos, ir pan.)		
- skaitymas labai lėtai		
Kita		
Rašymas		
Geba nurašyti spausdintą tekstą		
Rašo diktuojuojant žodžius ir sakinius		
Taiko dalį taisyklių, atitinkančių programos reikalavimus (Ką? Ko? Kur? Ką veikia? Kaip? ir kt.)		
Skiria sakinio ribas		
Užrašo savo mintis		
Kita		
Nurašymo ypatumai (galimi) :		
- nurašymas paraidžiui		
- nurašymo netikslumai		
Rašymo ypatumai (galimi) :		
- sunkiai įskaitomas, netolygus, nestabilus arba veidrodinis raštas		
- pastovus (galimas ir nepastovus) raidžių sukeitimas vietomis		
- raidžių praleidimai ir pakartojimai		
- raidžių, turinčių vienodus elementus, painiojimas		
- garsinės - skiemeninės žodžių struktūros klaidos		
- minkštumo ženklo žymėjimo klaidos		
- žodžių, sakinių suliejimas		
- sakinio ribų neskyrimas		
- lėtas rašymo tempas, neautomatizuotos raidės		
Kita		

5.5. priedas

MOKINIO KALBOS PLĖTOTĖS LYGMENS VERTINIMO ANKETA ¹⁶
(4 klasė, 2 pusmetis)

Mokinio vardas, pavardė..... Klasė.....
 Kalba arba kalbos, kuriomis bendrauja namuose.....
 Vertinimo data..... Vertino.....

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Raidos ypatumai		
Klausa (girdi, neprigirdi ir kt.)		
Regėjimas		
Bendroji motorika		
Smulkioji motorika		
Dominuojanti ranka		
Kita		
Kalbėjimo ypatumai (ritmas, tempas, balsas ir kt.)		
Mikčiojimas		
Greitakalbystė		
Lėtakalbystė		
Dvikalbystė		
Kita		
Komunikavimo ypatumai		
Komunikavimas su bendraamžiais		
Komunikavimas pamokoje		
Komunikavimas namuose (tėvų vertinimas)		
Kita		
Artikuliacinio aparato būklė		
Stebimi anatomiciniai pataloginiai pakitimai, trukdantys kalbėjimui		
Dantų sukandimas, darantis įtaką tarimui		
Kalbėjimo padargų paslankumas		
Kita		
Tarimas		
Taisyklingai taria lietuvių kalbos garsus		
Taisyklingai taria žodžius		
Daugiaskiemenių žodžių tarimas		
Kita (tarimo ypatumai ar netikslumai)		
Girdimasis suvokimas		
Pakartoja skaičius ir beprasmius skiemenis (5-2-9-4-1-6, ma - se - li - ko - ru - pen ir pan.)		
Atgamina tarpusavyje susijusius ir nesusijusius žodžius, sakinius pateikta tvarka		
Kita		
Foneminis suvokimas		
Skiria žodžius besiskiriančius keliomis fonemomis		
Diferencijuoja žodžius garsų poroms (s-š, s-z, š-ž, t-d, r-l ir pan.)		
Geba nurodyti klaidas neteisingai pavartotuose žodžiuose, sakiniuose		

¹⁶ © Parengė V. Kvaraciejienė, 2015.

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
Garsinė analizė bei sintezė		
Analizuoja ir sintezuoja sudėtingos skiemeninės sandaros žodžius (kumeliukas, šaldytuvas, karkvabalis, troleibusas ir kt.)		
Kita		
Žodynas		
Daiktavardžių vartojimas		
Būdvardžių vartojimas		
Veiksmažodžių vartojimas		
Prieveiksmių vartojimas		
Skaitvardžių vartojimas		
Įvardžių vartojimas		
Gebėjimas apibendrinti		
Antonimų vartojimas		
Sinonimų vartojimas		
Kita		
Kalbos gramatinis taisyklingumas		
Gebėjimas atlikti gramatines užduotis		
Daiktavardžių ir būdvardžių derinimas		
Daiktavardžių ir skaitvardžių derinimas		
Daiktavardžių linksnių vartojimas		
Prielinksnių vartojimas		
Žodžių daryba (mažybinių, priesaginių, priešdėlinių, sudurtinių)		
Kita		
Rišioji kalba		
Gebėjimas dalyvauti pokalbyje		
Siužetinio paveikslėlio pasakojimas		
Gebėjimas sudėti paveikslėlių seriją, nuosekliai pasakoti, perteikiant pagrindinę mintį		
Sudėtinių prijungiamųjų sakinių vartojimas		
Girdėto teksto atpasakojimas remiantis klausimais		
Girdėto teksto atpasakojimas, perteikiant pagrindinę mintį		
Kita		
Skaitymas		
Skaito tekstus, atitinkančius programos reikalavimus		
Perskaitytą tekstą pasakoja remdamasis klausimais		
Geba atpasakoti, perteikdamas pagrindinę mintį		
Geba redaguoti netikslų tekstą		
Skaitymo ypatumai (galimi) :		
- žodžių iškraipymai		
- raidžių, skiemenų, žodžių praleidimai		
- žodžių sukeitimas vietomis		
- panašių žodžių painiojimas		
- opozicinių fonemų painiojimas		
- praleidimas arba įterpimas nesamų raidžių		
- painiojimas panašių raidžių, turinčių skirtingus elementus		
- painiojimas raidžių, turinčių tuos pačius, tik skirtingai išdėstytus elementus		
- skaitymas spėliojant		

Pasiekimai, gebėjimai	Stipriosios pusės	Silpnosios pusės
- skaitomos vietos pametimas eilutės peršokimas ar tos pačios kartojimas, anagramos, ir pan.)		
- skaitymas labai lėtai		
Kita		
Rašymas		
Geba nurašyti spausdintą tekstą		
Rašo žodžius, nesiskiriančius nuo tarimo		
Rašo diktuojamą tekstą		
Geba užrašyti savo mintis		
Taiko gramatines taisykles		
Nurašymo ypatumai (galimi):		
- nurašymas paraidžiui		
- nurašymo netikslumai		
Rašymo ypatumai (galimi):		
- sunkiai įskaitomas, netolygus, nestabilus arba veidrodinis raštas		
- pastovus (galimas ir nepastovus) raidžių sukeitimas vietomis		
raidžių praleidimai ir pakartojimai		
- raidžių, turinčių vienodus elementus, painiojimas		
- garsinės-skiemeninės žodžių struktūros klaidos		
- minkštumo ženklų žymėjimo klaidos		
- žodžių, sakinių suliejimas		
- sakinių ribų neskyrimas		
- lėtas rašymo tempas, neautomatizuotos raidės		
Kita		

Metodinės priemonės sudarytoja: *lekt. dr. Daiva Kairienė*

Metodinės priemonės recenzentė: *prof. dr. Regina Ivoškuvienė*

Už leidinyje pristatomų priemonių vaikų kalbėjimui ir kalbai vertinti turinį yra atsakingi priemonių autoriai.

Metodinė priemonės leidyba iš dalies finansuojama Lietuvos logopedų asociacijos ir ŠMM Ugdymo plėtotės centro:

Lietuvos logopedų asociacija

LR ŠMM Ugdymo plėtotės centras

ISBN 978-609-95790-0-9 (PDF)

Lietuvos logopedų asociacija: www.logopeduasociacija.lt

P. Višinskio g. 25, LT-76351, Šiauliai